

VI OCH DOM

Om att ifrågasätta en
gränssättning

Bengt Börjeson
Verner Denvall
Cecilia Heule
Arne Kristiansen

Mars 2009

Förord

Denna rapport innehåller en granskning av en kurs som bedrivs på Socialhögskolan vid Lunds universitet. Ett viktigt syfte med kursen är att ge plats för brukar-erfarenheter i socionomutbildningen. Kursen är annorlunda, till och med unik, då den bygger på att socionomstudenter studerar tillsammans med människor från olika typer av brukarorganisationer. Kursen har gått under olika officiella namn, bland annat beroende på förändringar i Socialhögskolans utbildningsprogram och om studenten varit socionomstudent eller om hon eller han kommit från en brukarorganisation. För enkelhets skull kallar vi kursen för Mobiliseringskursen i denna text. De studenter som studerar på socionomprogrammet benämner vi socionomstudenter. De studenter som kommer från brukarorganisationer benämner vi uppdragsstudenter, då de formellt sett går en uppdragsutbildning. När vi använder benämningen studenter avser vi både uppdragsstudenter och socionomstudenter. Bengt Börjeson, som är verksam vid Ersta Sköndal Högskola, har varit huvudansvarig för granskningen. Han har också författat alla kapitel i rapporten, utom det första, som Verner Denvall, Cecilia Heule och Arne Kristiansen har skrivit.

Stockholm/Lund i mars 2009

Bengt Börjeson, Verner Denvall, Cecilia Heule och Arne Kristiansen

INNEHÅLL

<i>Förord</i>	1
DEL I BAKGRUND	3
1. OM ATT GE BRUKARERFARENHETER EN PLATS I EN SOCIALARBETARUTBILDNING	4
<i>Inledning</i>	4
<i>En unik kurs som utmanar</i>	6
<i>Brukarerfarenheter i socialarbetarutbildningen i Storbritannien</i>	8
<i>Brukarerfarenheter i socionomutbildningen i Sverige</i>	9
<i>Om denna utvärdering</i>	10
DEL II GRANSKNING OCH ANALYS	11
2. STUDENTERNAS FÖRVÄNTNINGAR	12
3. STUDENTERNAS KURSVÄRDERING	16
<i>Några anmärkningar</i>	17
<i>Bakgrundsvariablerna kön och ålder</i>	18
<i>Bedömningen av kursen i dess helhet</i>	20
<i>Studenternas uppfattning om lärarnas insatser</i>	22
<i>Kurskrav och examinationsformer</i>	24
<i>Om arbetsformer</i>	28
<i>Studenternas självvärdering</i>	33
<i>Sammanfattning</i>	35
4. UPPLEVELSEN AV "DEN ANDRE" OCH MÖTET MED MIG SJÄLV	37
<i>Socionomstudenternas beskrivning av det "viktigaste de lärt under kursen"</i>	39
<i>Uppdragsstudenternas utsagor</i>	44
<i>En sammanfattande kommentar</i>	47
5. SYFTE OCH MÅLUPPFYLLELSE	49
<i>Mobiliseringskursen tankefigurer</i>	51
<i>Strukturell nivå och individinriktning</i>	52
<i>En förändrad subjektposition</i>	54
<i>Ett "evigt" problem för socionomutbildningens del kan uppfattas på ett nytt sätt</i>	56
DEL III SAMTALSFRAGMENT	58
6. LÄRARRÖSTER	59
<i>"Det måste jag säga..."</i>	59
<i>Kommentar</i>	61
7. STUDENTRÖSTER.....	62
REFERENSER	67

DEL I BAKGRUND

1. Om att ge brukarerfarenheter en plats i en socialarbetarutbildning

Inledning

Sedan hösten 2005 har Socialhögskolan på Lunds universitet erbjudit en kurs som har riktat sig till socionomstudenter på den sjunde och sista terminen på socionomutbildningen och till personer från olika brukarorganisationer. Gemensamt för de senare är att de har egna erfarenheter av marginalisering och utanförskap. Mobiliseringskursen som är på fem veckor utgör en del av socionomstudenternas programutbildning samtidigt som den ges som en uppdragsutbildning till deltagare från brukarorganisationer. Mobiliseringskursen gavs första gången höstterminen 2005. Fram till nu har den getts vid sju tillfällen. Totalt har 242 personer gått kursen. Av tabell 1 framgår att av de som gått kursen är 158 socionomstudenter (varav 128 kvinnor och 30 män) och 84 uppdragsstudenter¹ (varav 30 kvinnor och 54 män).

Tabell 1. Antal studenter som gått Mobiliseringskursen sedan starten höstterminen 2005

	Socionomstudenter	Uppdragsstudenter	TOTALT
HT2005	29 (23/6)	10 (5/5)	39 (28/11)
VT2006	27(24/3)	11(3/8)	38(27/11)
HT2006	14 (14/0)	12 (4/8)	26 (18/8)
VT2007	33 (29/4)	13 (5/8)	46 (34/12)
HT2007	16 (12/4)	14 (3/11)	30 (15/15)
VT2008	22 (17/5*)	12 (6/6)	35 (23/11)
VT2009	17 (9*/8)	12 (4/8)	29 (13/16)
TOTALT	158 (128/30)	84 (30/54)	242 (158/84)

* Två av de män som räknas in bland socionomstudenterna vårterminen 2008 gick masterprogrammet. En kvinna som räknas in bland socionomstudenterna vårterminen 2009 gick masterprogrammet

Mobiliseringskursen möjliggjordes genom ett samarbete med Basta Arbetskooperativ, som är ett socialt företag och som till stor del drivs av personer med egen missbruksbakgrund. I Bastas verksamheter ingår bland annat rehabilitering av drogmisbrukare, snickeri, bygge, klottersanering, hästuppfödning och utbildning. Basta och Socialhögskolan hade redan innan Mobiliseringskursen startade samarbetat under flera år genom forsknings- och utvärderingsuppdrag, som lundaforskare hade åtagit sig inom Bastas verksamhet och att medlemmar från Basta medverkat i undervisningen på socionomprogrammet. Det gemensamma utvecklingsprojekt som Mobiliseringskursen inledningsvis innebar finansierades och utvecklats inom den Europeiska socialfondens mångfaldssatsning EQUAL.

¹ Uppdragsstudent syftar på de studenter som kommer från olika brukarorganisationer och som går Mobiliseringskursen som en uppdragsutbildning.

Krav på att anpassa sociala insatser bättre till utsatta och missgynnade människors behov och att utveckla brukarmedverkan i verksamheter och utbildningar på det sociala området har tydliggjorts allt oftare på senare år. Det har dock funnits få exempel på hur detta kan genomföras i utbildningar och inom den sociala praktiken (Socialstyrelsen 2003; Denvall, Heule & Kristiansen, 2007).

Genom ett aktivt nätverkande med olika typer av organiserade brukarintressen har vi byggt upp relationer till en rad brukarorganisationer och därigenom kunnat rekrytera studenter med varierande bakgrund. Kursen har hitintills genomförts vid sju tillfällen. Tabell 2 illustrerar vilka organisationer som har varit representerade vid de olika kurstillfällena.

Tabell 2. Organisationer som deltagit i Mobiliseringskursen HT05-VT09 (Siffror inom parenteser representerar kvinnor/män).

ORGANISATION	HT05	VT06	HT06	VT07	HT07	VT08	VT09	Totalt
Attention	1 (0/1)	1 (1/0)		1 (0/1)	2 (1/1)			5 (2/3)
Basta Arbetskooperativ	2 (2/0)	2 (1/1)	2 (1/1)	1 (0/1)	1 (0/1)			8 (4/4)
Comigen							2 (1/1)	2 (1/1)
Comintegra	3 (1/2)	1 (0/1)	1 (0/1)	1 (0/1)	1 (0/1)			7 (1/6)
Dianova		1 (0/1)		1 (0/1)	1 (0/1)	1 (0/1)	2 (0/2)	6 (0/6)
En dag i taget				1 (0/1)				1 (0/1)
ERIS							1 (1/0)	1 (1/0)
FMLS				1 (1/0)				1 (1/0)
Fontänhuset, Helsingborg						2 (2/0)		2 (2/0)
Fontänhuset, Malmö	4 (2/2)	3 (1/2)	1 (0/1)	3 (2/1)	3 (0/3)	2 (1/1)	4 (2/2)	20 (8/12)
Fria Sällskapet Länkarna						1 (0/1)		1 (0/1)
Hjärnskadeförb Hjärnkraft						2 (1/1)		2 (1/1)
Islamic Center		1 (0/1)						1 (0/1)
LIBRA					1 (1/0)			1 (1/0)
LIFS				1 (1/0)				1 (1/0)
RFHL			1 (1/0)		1 (0/1)			2 (1/1)
Romernas Riksförbund		2 (0/2)						2 (0/2)
Romska Rådet			1 (0/1)					1 (0/1)
RSMH					3 (1/2)	3 (1/2)	2 (0/2)	8 (2/6)
Skånes Stamningsförening			2 (2/0)					2 (2/0)
Stulen Barndom			1 (0/1)					1 (0/1)
Sv. Brukarföreningen							1 (0/1)	1 (0/1)
Tandvårdskadeförbundet				1 (1/0)				1 (1/0)
Uma Bazaar			1 (0/1)	1 (0/1)				2 (0/2)
Unga KRIS						1 (1/0)		1 (1/0)
Ängestsyndromsällskapet					1 (0/1)			1 (0/1)
Överviktigas Riksförb Skåne			2 (0/2)	1 (0/1)				3 (0/3)
TOTALT	10 (5/5)	11 (3/8)	12 (4/8)	13 (5/8)	14 (3/11)	12 (6/6)	12 (4/8)	84 (30/54)

En bärande tanke med att socionomstudenter och representanter för brukarorganisationer skall gå en gemensam kurs är att ge brukarperspektivet ett tydligt utrymme i utbildningen. Genom att legitimera erfarenhetsbaserad kunskap och att relatera denna till samhällsvetenskapliga teorier blir kunskapsutvecklingen förankrad i verkliga händelser och processer. Dessutom förs under kursens gång en kritisk diskussion om den sociala praktiken.

Tidsmässigt omfattar kursen fem veckor. Under de första veckorna ges varje student tillfälle att presentera sig inför klassen. Socionomstudenterna förväntas berätta vem de är, hur de ser på sig själva och vad de vill uträtta inom socialt arbete. Uppdragsstudenterna berättar om de organisationer som de representerar och väljer själva hur mycket de vill dela med sig om sina liv. Detta moment bidrar till att öka

förståelsen för ”den andre” och ökar sammanhållningen i klassen. Under de första veckorna ges dessutom föreläsningar om socialt företagande, inkluderings- och exkluderingssteorier samt projektutveckling.

Efter de två inledande veckorna åker klassen iväg på internat i syfte att omvandla de gemensamma kunskaperna i projektidéer. Dessa utvecklas inom ramen för en så kallad framtidsverkstad - en pedagogisk deltagardemokratisk utvecklingsmetod, som ursprungligen utvecklades av den tyskfödde framtidsforskaren Robert Jungk (Denvall & Salonen 2000).

Under de resterande veckorna arbetar studenterna med projektplanering i grupper under handledning av kursens lärare. Kursen avslutas med att studenterna presenterar projektansökningar muntligt och skriftligt inför en extern expertpanel. I den externa expertpanelen ingår forskare, personer som ansvarar för projektbidragsmedel, olika sociala verksamhetsansvariga samt representanter från olika brukarorganisationer.

Tabell 3. Översiktligt upplägg av Mobiliseringskursen

Vecka 1	Vecka 2	Vecka 3	Vecka 4	Vecka 5
Introduktion Presentationer Föreläsningar Grupparbeten inkluderings- & exkluderingssteorier	Föreläsningar Grupparbeten inkluderings- & exkluderingssteorier Projektteori	Framtidsverkstad Projektplanering	Projektplanering	Projektplanering Projektpanel Avslutning

En unik kurs som utmanar

Kurskonceptet är unikt och innovativt. Det utesluter inte att det kan finnas mer eller mindre besläktade varianter på andra håll. Men såvida vi känner till har liknade kurser inte bedrivits tidigare. Genom kursen har en del nya grepp prövats i syfte att nyansera den professionsinriktning som tidigare har dominerat Socialhögskolornas kunskapsutveckling. Även om begrepp som innovation ligger i tiden är det inte alltid så lätt i byråkratiska akademiska regelverk att bryta rutiner och traditioner.

Varför är det då viktigt att ta del av brukarerfarenheter inom utbildningen av socio-
 nomer? Det kan knappast vara särskilt kontroversiellt att en blivande socialarbetare ska ha en god och nyanserad kunskap om sina blivande klienters levnadsvillkor. Utbildningarna innehåller därför inslag om sociala problem, om levnadsförhållanden hos olika grupper och söker på så sätt ge studenterna en viss beredskap att möta människor i utsatta och sårbara positioner. Låt oss citera ur den utbildningsplan som gäller för Socialhögskolan i Lund år 2008:

”Socionomutbildningen förmedlar kunskaper i och förståelse för hur klass, etnicitet, kön, ålder, funktionsförmåga, sexuell läggning, könsidentitet, religion eller annan trosuppfattning påverkar lika rättigheter, likabehandling och diskriminering. Undervisningen präglas av en pedagogik vars mål är att vara antidiskriminerande och med ett tydligt intersektionellt perspektiv, dvs. med analys av hur makt och ojämlikhet formas i skärningspunkten mellan genus, klass, etnicitet och sexualitet. Pedagogiken ska dessutom ge den blivande socionomen förståelse för hur de påverkar människors levnadsvillkor och vilka

krav som ställs på socionomens professionella kompetens i mötet med utsatta grupper och individer.”

Utifrån examensbeskrivningen för socionomexamen enligt högskoleförordningen (1993:100) ska studenten kunna:

”... visa kunskap om och förståelse för samspelet mellan individers och grupper sociala situation, levnadsvillkor, fysiska och psykiska hälsa samt funktionsförmåga i förhållande till samhälleliga och andra bakomliggande faktorer... visa sådan färdighet och förmåga som krävs för att utveckla och genomföra socialt arbete på olika nivåer i samhället i samarbete med de människor som berörs.”

Det kontroversiella gäller snarare hur dessa kunskaper ska förmedlas och vilken ställning som de berörda själva bör få. Räcker det inte längre med den vanliga undervisning? Under århundraden har utsatta, fattiga och exkluderade grupper snarare blivit föremål för åtgärder och behandling än inbjudits att medverka i utbildningar. Historien är full av repressiva insatser som har skett i namn av god omsorg och välvillig praktik (Fox Piven & Cloward, 1971; Beronius, 1994; Cruikshank, 1999).

Åsikten att berörda bör engageras som resurser vilar på åtminstone två grunder. För det första som en *inflytandedimension*. Sedan efterkrigstiden har personer som blivit berörda av olika myndighetsbeslut och konsekvenser av statliga åtgärder i stigande utsträckning försökt få sina intressen tillgodosedda genom olika former av egenorganisering. Det kan handla om sociala rörelser och organisering för egenintressen, något som ska ses mot den starka tradition som finns i Sverige av folkrörelseengagemang och fackligt arbete för att säkra rättigheter. Men det handlar också om hur sådana tendenser till motstånd tagits upp och blivit inslag i statlig styrning. Medborgarinflytande i samhällsplaneringen, samhällsarbete genom anställda tjänstemän, EU-projekt som syftar till empowerment är exempel på detta. Sådant kan syfta till att staten vill utveckla den representativa demokratin och motverka misstroende mot politik och politiker. Inom vård och behandling har personer med egna erfarenheter som patienter och brukare organiserat sig i allt större utsträckning och ställt krav på samhällets institutioner (Beresford, 2002). Patientens och brukarens rättigheter framhävs också som ett av de primära skälen till varför sjukvårdspersonal och socialarbetare bör vara skyldiga att använda bästa tillgängliga information i samband med beslut som berör brukare eller patienter (Sackett 1966). En näraliggande tendens utgörs av kvalitetsanpassning och serviceutveckling inom såväl offentlig som privat verksamhet där kundens roll alltmer kommit att betonas (New Public Management). Kunskap om kvalitet betraktas som en viktig produktionsresurs varför kunden inte bara ses som en passiv konsument utan som en viktig aktör (Blomberg 2004). Utifrån denna form av resonemang kan brukarens rätt att få insyn i och utöva inflytande över den vård och service som vederbörande erhåller motiveras. I förlängningen gäller detta även professionsutbildningar inom dessa områden.

För det andra förekommer en påtaglig *kunskapsdimension*. Förmågan att kunna fatta korrekta beslut inom vård och omsorg har i ökad utsträckning kommit att tolkas som att praktikers kunskap samt vetenskapligt baserad information om vilka interventioner som fungerar eller inte fungerar måste kompletteras med patienters

egna upplevelser. För att kunna skaffa sig sådan kunskap behöver professionella kunna gå i dialog med patient- och brukargrupper. Brukarens kunskap och erfarenheter betonas därför som en viktig resurs i flera av de utredningar med fokus på socialt arbete som genomförts under det senaste decenniet (Socialstyrelsen, 2003; SOU 2008:18).

I den mån brukarmedverkan har förekommit i utbildning av socialt arbete är det i första hand som tämligen enstaka föreläsare som förmedlat egna erfarenheter av att vara brukare av sociala insatser (Socialstyrelsen, 2003; SCIE, 2004; Social Work Education, 2006). En risk med denna ensidiga förmedling är att det kan upplevas som exploaterande av de personer som skall föreläsa och gång på gång behöver berätta om sina personliga erfarenheter.

Brukarerfarenheter i socialarbetarutbildningen i Storbritannien

För en internationell jämförelse kan det vara lämpligt att vända blicken till Storbritannien. I en genomgång av utbildningsprogram inom socialt arbete i England konstaterades att det saknades standardlösningar för när personer med brukarerfarenheter skulle involveras som lärare. Forskarna urskiljde varierande och även krävande undervisningsmetoder och undervisningen beskrevs som en komplex process från planering till genomförande (Molyneux & Irvine, 2004). Svårigheter som nämndes var dels vem som skulle ha inflytande i hur kurserna skulle planeras och genomföras, dels om pedagogiken. Oklarheter kunde vidare handla om vem som skulle representera brukarorganisationen, hur resurser borde fördelas, skilda traditioner för hur utbildningar borde genomföras liksom varierande institutionella krav hos lärosätena. Sammantaget skapade detta en komplex bakgrund till hur kurser som tillvaratog brukarerfarenheter genomfördes. Enligt en annan studie förekom det även sparsamt med empiriska undersökningar rörande medverkan av brukare inom utbildningen (Waterson & Morris, 2004).

Brukarerfarenheter har numera en etablerad ställning de brittiska socialarbetarutbildningarna, vilket är en konsekvens av den nya treåriga socialarbetarutbildningen (DipSW, Diploma in Social Work). Nu är lärosätena skyldiga att ingå partnerskap med brukarorganisationer vilket tvingat fram nya pedagogiska former. Ett av de nya inslagen har varit att stärka studenternas förmåga att kommunicera med brukare i alla åldrar och från alla delar av samhället. Utbildningarna är skyldiga att utforma utbildningen så att klienters och brukares kunskap och erfarenheter kan tillgodogöras. I den senaste utvärderingen av de brittiska socialarbetarutbildningarna (Evaluation of Social Work Degree Qualification in England Team, 2008:143) slås det fast att det sociala arbetet gjort viktiga erfarenheter, inte minst jämfört med annan professionsutbildning. Utvärderingen vill stärka detta inslag och lämnar en rad rekommendationer som framför allt syftar till att tydliggöra lärosätenas ansvar för att ge brukarperspektivet utrymme i utbildningarna.

Brukarerfarenheter i socionomutbildningen i Sverige

En av få undersökningar av brukarmedverkan i socialt arbete som genomförts i Sverige utgörs av rapporten "Brukarmedverkan i socialtjänstens kunskapsutveckling" (Socialstyrelsen, 2003). Ett av rapportens syften var att "översiktligt beskriva i vilken omfattning brukarmedverkan/inflytande förekommer i utbildning och forskning vid socialhögskolor, vid FOU-enheter och i kommunalt kvalitets- och uppföljningsarbete." (Socialstyrelsen, 2003:3). I stort sett fann utredningen ingenting, utöver enstaka föreläsningar, när det gäller brukarmedverkan i socionomutbildningarna. Det är mot denna bakgrund vår kurs ska ses.

Sedan 2005 har vi som arbetet med kursen producerat ett antal konferensrapporter och medverkat i några internationella/nordiska konferenser samt en vid en lokal pedagogisk konferens vid vårt eget lärosäte. Vid fyra av dessa tillfällen har det även medverkat representanter för brukarorganisationer. Vi medverkar även med en text om brukarperspektiv i socionomutbildningen i antologin *Normer och normalitet i socialt arbete* (Svensson, 2007).

Med utgångspunkt i vår kurs och de erfarenheter den gett oss har vi initierat ett utvecklingsarbete på några andra socionomutbildningar. En strävan har varit att ta tillvara initiativ från brukarorganisationer samt från lärare och studenter. Strategin har varit att initiera och främja lokala processer med stor delaktighet. Genom spridningsmedel från Equalfonden inleddes våren 2006 ett utvecklingsarbete med framtidsverkstäder vid sex lärosäten: Göteborg, Umeå, Örebro, Ersta-Sköndal högskola och Växjö Universitet/Högskolan i Kalmar. Deltagarna hämtades från tre grupper: studenter, forskare/lärare/institutionsledning och brukarorganisationer. Därefter har även institutionen för socialt arbete i Östersund (Mittuniversitetet) tillkommit. Under 2007 träffades utbildningar, studenter och organisationer vid två tvådagarskonferenser för att diskutera gjorda erfarenheter och för att planera. En hemsida (www.brukarmedverkan.se) öppnades. Socialhögskolorna i Bergen, Lillehammer och diakonihjemmet i Oslo ingår också i vårt nätverk. Åtta socionomutbildningar (Lund, Växjö, Kalmar, Göteborg, Örebro, Ersta-Sköndal, Östersund och Umeå) har via medel från NSHU fått möjlighet att fördjupa det arbete som påbörjades våren 2006 vid respektive lärosäte och utrymme för fortsatt nätverksbyggande. Ett antal utbildningskoncept provas. Under hösten 2008 har en expertpanel granskat lärosätenas verksamhet med brukarmedverkan i undervisningen för att ge rekommendationer inför det fortsatta arbetet.

På Socialhögskolan i Lund har Mobiliseringskursen haft betydelse för att brukarfrågor fått en tydligare plats även i andra kurser. Till exempel utgör brukarperspektiv en viktig del i socionomutbildningens första termin, men även på andra kurser på Socialhögskolan i Lund förekommer det numera olika typer av inslag som lyfter fram brukarfrågor.

Om denna utvärdering

Då institutionsstyrelsen på Socialhögskolan i Lund beslutade att Mobiliseringskursen skulle bli en del av det ordinarie kursutbudet skrevs det i protokollet att ett villkor var att kursen utvärderades. Bengt Börjeson, som åtog sig utvärderingsuppdraget, har gjort en gedigen och kritisk granskning av Mobiliseringskursen. Med särskilt intresse läser vi hans iakttagelser om hur den gemensamma plattform som kursen erbjuder, inte direkt inneburit att de olika studentgrupperna har "trätt ur sina kategorier". Även vi har gjort denna observation, även om vissa socionomstudenter genom egna erfarenheter i högre grad kan identifiera sig med personer som kommer från olika brukarorganisationer. Det har varit slående hur snabbt en sammanhållning skapas mellan personer som har haft väldigt skilda problem, men dock det gemensamt att de har känt sig exkluderade eller diskriminerade i samhället. Det framgår av Bengts iakttagelser att även om identiteten inte förändras så växer empatin och förståelsen för "den andre" vilket är ett viktigt argument för att skapa den typ av ömsesidig kunskapsutveckling som Mobiliseringskursen är ett exempel på. Det finns många intressanta uppslag i Bengts rapport för framtida diskussioner om utbildning av socialarbetare i Sverige.

DEL II GRANSKNING OCH
ANALYS

2. Studenternas förväntningar

”Det blir säkert bra”. Citatet är en skriftlig kommentar från en av de socionomstuderande som i en enkät (se nedan) berättar om hur ”hon känner det inför de kommande sex veckorna”. I denna rapport beskrivs - rätt kortfattat - studenternas förväntningar inför sitt deltagande i Mobiliseringskursen med utgångspunkt från svaren på en enkät ”Frågor om Dina förväntningar på kursen”. Det är enkäterna från två kurser som bearbetats, höstterminen 2005 och vårterminen 2007. Antalet enkätsvar är 55 från socionomstudenterna och 20 från uppdragsstudenterna.

I enkäten ingår en rad frågeställningar om studenternas bakgrundserfarenheter, till exempel om de är eller har varit engagerade i olika brukarföreningar, andra intresseorganisationer eller i ett politiskt parti. Studenterna besvarade också frågor om de ”varit mottagare av sociala insatser, exempelvis arbetsmarknadsåtgärd, socialbidrag eller någon behandlande åtgärd av medicinsk eller social karaktär”. Dessa frågor har emellertid inte bearbetats i detta sammanhang. Det finns visserligen data av olika slag som skulle kunna användas för att genomföra analyser där de deltagande studenterna är i fokus - till exempel sambandsanalyser mellan studenternas bakgrund, deras förväntningar och slutligen deras upplevelser av kursen. Jag menar emellertid att det är kursen Mobiliseringskursen som är föremålet för vår granskning, inte de deltagande studenternas bakgrunder och dispositioner².

Enkäten besvarades av studenterna efter kursstarten och efter det att lärarna lämnat en översiktlig information om kursens innehåll, arbetsformer, examinationen och så vidare. Den egentliga undervisningen hade emellertid inte påbörjats och i den bemärkelsen var studenterna nollställda. I olika grad hade studenterna - de socionomstuderande och uppdragsstudenterna - ”hört talas om kursen” i form av positiva eller inte så positiva berättelser. Denna osystematiska information var i många fall avgörande för om man skulle välja att delta i kursen, men informationen i fråga har naturligtvis en betydelse också för studenternas förväntningar inför kursen.

Den del av enkäten som granskas är i första hand fråga 12 och 13 i enkäten. Fråga 12. ”Vilka av följande av följande uttryck stämmer överens med hur du känner inför de kommande sex veckorna? (använd gärna flera av svarsalternativen)”. Fråga 13 innebar endast en uppmaning att komplettera svaret(en) på fråga 12 med en skriftlig kommentar. Fråga 12 innehöll arton (18) olika svarsalternativ vilket framgår av tabell 1.

² Åtskillnaden mellan en granskning av *Mobiliseringskursen* och en analys av *studenternas* olika ”ingångsvärden” i form av upplevelser av diskriminering, erfarenheter av klientstatus och så vidare är inte konsekvent. Jag granskar naturligtvis i rapporten de svar i olika sammanhang som socionomstuderande givit och relaterar dem till svaren från uppdragsstudenternas sida. Likväl är rapportens fokus definitivt en granskning av det pedagogiska experiment som genomförandet av kursen inneburit.

Tabell 4. Svartalernativ beträffande studenternas förväntningar inför Mobiliseringskursen.

	Socionom- studenter		Uppdrags- studenter	
	Antal	%	Antal	%
Förväntansfull	43	78	15	75
Stressad	24	44	4	20
Hoppfull	21	38	12	60
Orolig	7	13	5	25
Positiv	34	62	10	50
Bekymrad	5	9	3	15
Energisk	3	5	7	35
Tveksam	6	11	2	10
Nyfiken	47	85	17	85
Trött	11	20	1	5
Glad	19	35	8	40
Negativ	-	-	1	5
Kreativ	12	22	8	40
Angelägen	11	20	10	50
Nollställd	6	11	1	5
Stark	3	5	7	35
Osäker	18	33	7	35
Delaktig	19	35	13	65

De vanligaste svaren för båda grupperna kan sägas beskriva en ”positiv, men inte förpliktigande förhandsinställning” - man berättar att man är ”nyfiken” och - det litet mer positiva svaret – ”förväntansfull”. Det är påfallande hur lika svaren är för socionomstudenterna och uppdragsstudenterna i detta hänseende. För två relativt likartade svartalernativ är skillnaderna mellan grupperna emellertid ganska betydande, nämligen svaren ”positiv” respektive ”angelägen”. Här svarar en större andel av socionomstudenterna att de är ”positiva” inför kursen, medan endast 20 procent av dem anger att de är ”angelägna” mot 50 procent för uppdragsstudenternas del.

Den mest påtagliga skillnaden är två svar som beskriver studenternas situation i stort - och här måste man beteckna svaren i fråga som överraskande. Nästan hälften av socionomstudenterna beskriver sig som ”stressade” inför kursen. Endast 20 procent av uppdragsstudenterna ger detta svar. 20 procent av de blivande socionomerna beskriver sig själva som ”trötta”. Endast en uppdragsstudent ger detta svar! I övrigt är skillnaderna mellan grupperna i de flesta fall små och osystematiska och ligger inom den statistiska felmarginalen. En ganska anmärkningsvärd skillnad är emellertid beskrivningen av ”delaktighet”; här svarar 35 procent av socionomstudenterna att de känner sig delaktiga, men siffran är 65 procent för uppdragsstudenternas del.

Vid den tidpunkt som studenterna besvarade enkäten om sina förväntningar är sannolikt beslutet att ”gå kursen” en större märkvärdighet för uppdragsstudenternas vidkommande än för socionomstudenterna. För denna senare grupp är den valbara Mobiliseringskursen långt ifrån en ”vanlig kurs” men - trots allt - en kurs som ger poäng och som ingår i socionomexamen. För uppdragsstudenternas del är kursen en unik händelse i deras liv och att gå kursen är ett stort beslut. Antagligen är detta faktum av betydelse när studenterna beskriver sig som angelägna, energiska, starka, hoppfulla och - delaktiga. Det finns emellertid någon eller några av uppdrags-

studenterna där osäkerheten inför kursen är det övervägande temat. En av dessa studenter markerade följande svarsalternativ: ”stressad”, ”tveksam”, ”nyfiken”, ”osäker” och kommenterade sina svar på följande lakoniska sätt: ”Jag är bekymrad om att jag kan hinna med kursen”.

Några studenter, och då främst socionomstuderande, går in i kursen med påtagliga reservationer. En student har till exempel angivit svarsalternativen ”tveksam” och ”trött”, men kryssar också för svaret ”nyfiken”. Den skriftliga kommentaren är något ljusare: ”Hoppas på ett positivt utbyte. Tror detta moment kan ge ett perspektiv som inte funnits tidigare i utbildningen”. En annan av socionomstudenterna är både skeptisk och kritisk. Kryssmarkeringarna är följande: ”orolig”, ”bekymrad”, ”tveksam”, ”trött” och ”nollställd” men också ”nyfiken” och ”stark”. Den skriftliga kommentaren accentuerar den kritiska förhandsinställningen:

”Jag är mycket tveksam till sättet ’brukaren’ kommer till oss på kursen. I en omvänd situation hade jag känt mej oerhört utpekad och fortsatt marginaliserad. Jag tycker också det är hemskt synd att socionomstudenter inte anses kunna/kan skaffa sig dessa erfarenheter på annat sätt än påtvingat genom utbildningen. Jag är också kritisk till att man sätter ihop etniska minoriteter (Islamic Center, romska föreningen) med f d drogmissbrukare!”

Ett annat reserverat svar från en socionomstuderande. De kategorier som markerades är ”stressad”, ”tveksam”, ”trött”, ”delaktig” och den skriftliga kommentaren minst sagt avvaktande: ”Jag vet inte vad som förväntas av mig eller vad jag kan förvänta mig av kursen. Har hört olika åsikter om kursens upplägg och innehåll.” En annan socionomstudent är ”förväntansfull” och ”hoppfull”, men också ”orolig” och ”trött”. Det skriftliga svaret är kongenialt till kategoriseringen: ”Blandade känslor!”

En kontrast till svaret här ovan är svarsprofilen från en uppdragsstudent som beskriver sig som ”förväntansfull”, ”hoppfull”, ”energisk”, ”nyfiken”, ”glad”, ”angelägen” och ”stark”. Samma student ger en kort och koncisk skriftlig kommentar: ”En stor chans, stora möjligheter!”

Flera socionomstudenter uppger att de fått en mycket begränsad information om kursen och deras övetskap finns kvar efter den första gemensamma kursinformationen för hela studentgruppen:

”Det lilla vi fått reda på låter väldigt intressant. Det känns som att vi kommer att lära oss mycket. Men jag vet ingenting om framtidsverkstad, så jag är rätt så nollställd ändå – fastän jag tror att det är intressant.”

En sammanfattning av studenternas uppfattningar är alltså att kurserna startade med övervägande positiva förväntningar från studenternas sida och att detta förhållande var särskilt markerat från uppdragsstudenterna. Överraskande många socionomstudenter beskriver sig som ”stressade” och ”trötta”.

*

Se den korta redovisningen av studenternas förväntningar inför Mobiliseringskursen som en bakgrund men också spelöppning för den följande granskningen av deras uppfattning om vad kursen faktiskt kom att betyda för dem - vad kursen innebar i form av förändrad självuppfattning och omvärldsförståelse! Diskussionen i det följande kommer att utmynna i en tolkning av det empiriska materialet i förhållande till ett teoretiskt begrepp som fokuserar dessa processer av förändring - begreppet *subjektposition*.

3. Studenternas kursvärdering

Det har framgått att Mobiliseringskursen har tre rätt klart olika syften varav det första är "den officiella målsättningen", den som formulerats i utbildnings- och kursplan, i kursschema och val av kurslitteratur. Denna målsättning är att ge kunskaper om villkor för social mobilisering - empowerment - av människor som inte är medvetna om sina resurser att skapa positiv förändring, eller som i vart fall inte tagit sina resurser i anspråk. Ett annat viktigt lärandemål är projektplanering och implementeringsstrategier när det gäller genomförande av projekt. Tillsammans är detta kursens lärandemål. Ett andra syfte är att skapa sådana arbetsprocesser under kursen att studenterna uppfattar *positiva parallellprocesser* mellan sitt arbete under kursen och de insatser som ingår i den sociala mobiliseringen och förändringsarbetet. Även detta syfte för kursens del är relativt väl uttalat och detta framgår i den givna kursplanen och framför allt kursschemat.

En tredje målsättning är svår att fånga upp i de officiella dokumenten samtidigt som det är detta syfte som är den spektakulära aspekten av kursen. Kursdeltagarna skall tillhöra två på förhand definierade olika kategorier av studenter; dels socionomstudenter som valt Mobiliseringskursen som valbar kurs under sin sista studietid och dels "uppdragsstudenter", som rekryterats från olika klientorganisationer, alltså livs levande "brukare". Detta initiativ har provocerat åtskilliga formella regler eftersom uppdragsstudenterna som regel saknar formell behörighet att bedriva studier på universitetsnivå; här skall emellertid den sidan av saken inte beröras vidare. En tanke bakom idén att låta studenterna från socionomprogrammet och uppdragsstudenterna läsa tillsammans kan vara att påvisa rehabiliteringseffekter - för uppdragsstudenternas del - av den genomförda samläsningen av kursen. Det finns emellertid inte några sådana tankegångar i de dokument som projektgruppen producerat. I stället framstår två andra avsikter som de centrala. Den första är att kursen legitimerar och stärker "annan kunskap än den vetenskapliga och professionella inom utbildningen varigenom den kvalitetsmässigt stärks"³.

Uppdragsstudenternas medverkan under kursen kan i detta perspektiv ses som ett inflöde av kunskaper som kompletterar de vetenskapliga och professionella diskurserna som konstituerar socionomutbildningen. Ett inslag i dessa diskurser är att beskriva klienten som annorlunda, som symtombärare, som "föremål" för åtgärder från expertens/socialarbetarens sida. Därmed är jag inne på den andra avsikten med kursen som ett gemensamt kunskapsprojekt för socionom- och uppdragsstudenterna. Samarbetet mellan studentgrupperna skulle - så var/är det tänkt - utmana gränssättningen mellan "vi" och "dom" och där "vi" är den kvalificerade gruppen och "de andra" de som har problem vilka skall åtgärdas och som samtidigt i väsentliga avseenden saknar insikt om hur de skall kunna förbättra sin situation.

³ Citatet från inbjudan till BRUS-konferens 4-5 december 2007.

Denna målsättning är ingalunda en dold ambition. Kursledarna framhåller i själva verket detta som det verkligt spännande inslaget i kursen. Däremot förekommer den inte explicit i olika måldokument, till exempel i utbildningsplaner. Antagligen beror detta på att kursens syfte i detta avseende inte är riktigt ”rumsrent”, och att man inte är beredd att anta utbildnings- och kursplaner som i visst avseende är direkt antagonistiska till utbildningen i övrigt. Eller?

I detta avsnitt skall jag bedöma hur studenterna i samband med sina kursvärderingar ger uttryck för hur de uppfattat kursens syften och hur väl de anser att kursen uppnått sina mer eller mindre explicita målsättningar. Underlaget för beskrivningen är studenternas svar på frågor om hur de har upplevt Mobiliseringskursen. Det finns enkätsvar från tre kurser; vårterminen 2006, höstterminen 2006 och vårterminen 2007 och i det följande görs en enkel kvantitativ och kvalitativ översikt över studenternas svar.

Några anmärkningar

Enkäterna är strukturerade på i stort sett samma sätt som kursvärderingar i allmänhet genomförs - man efterfrågar om studenterna fått ut det av kursen som de förväntat sig, man frågar dem om hur de uppfattat kursens arbetsformer och om deras uppfattning om kursens huvudmoment. Dessa moment var i denna kurs “Social mobilisering”, “Framtidsverkstaden” och “Projektkunskap”. Framför allt har man vid de två sistnämnda kursmomenten tillämpat ”okonventionella” arbetssätt för att skapa positiva parallellprocesser mellan utbildningen och sätten att arbeta “för att förändra världen”. På framtidsverkstaden har man arbetat intensivt i internatmiljö. Projektkunskapen och projektplaneringen har genomförts i arbetsgrupper där man producerat projektplaner som därefter framlagts inför en expertpanel av bedömare.

I kursvärderingen har också ingått en bedömning av lärarnas insatser och av kursen som helhet, ”Vilket helhetsbetyg ger Du kursen?” Bedömningarna har i allmänhet givits i en tiogradig skala där (1) i allmänhet betyder ”mycket dålig” och (10) ”mycket bra”. Den siffermässiga bedömningen är annorlunda då studenterna skattat den tid de avsatt för studierna; i detta fall är skalan femgradig där det lägsta skalsteget är 0-20 timmar/vecka och det högsta “mer än 50” timmar i veckan.

En särskild innebörd får siffrorna i den tiogradiga skalan då studenterna bedömer “kravnivån” under kursen. I detta fall betyder (1) “mycket för låg” och (10) “mycket för hög”. De bästa värdena är alltså (4), (5) och (6). Till slut är svaren på en fråga till studenterna svår att bedöma - det gäller frågan ”överensstämmer kursinnehållet med de förväntningar du hade på kursen?” En låg siffra - ”i liten utsträckning” behöver inte vara uttryck för en negativ bedömning. Studenten kan ha haft låga förväntningar på kursen - som överträffats. Omvänt - en bedömning som innebär en hög överensstämmelse mellan förväntningar inför kursen och uppfattningen om kursen behöver inte vara liktydigt med en positiv bedömning.

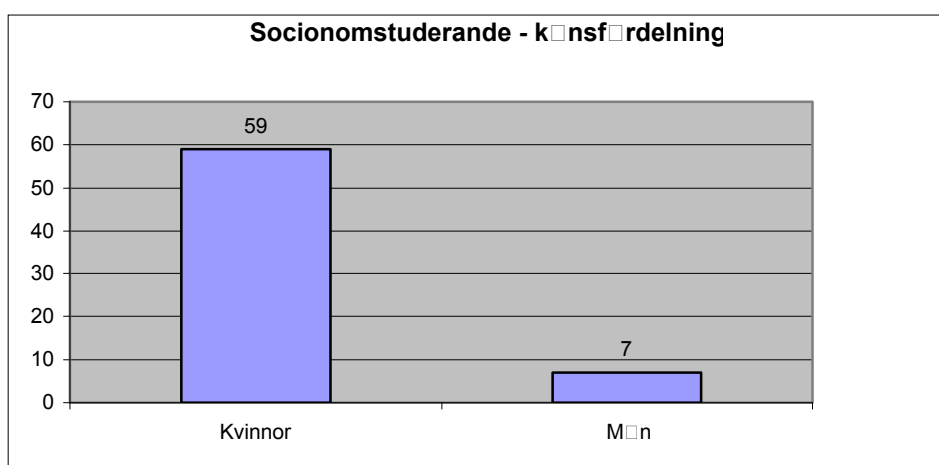
Nittiosex (96) studenter har besvarat enkäten, en stor andel av de studenter som läst kursen de aktuella terminerna. Studenternas enkätsvar är i allmänhet fullständiga och endast i ett fåtal fall finns utelämnade svar.

Det finns två frågor (med många delfrågor) som inte kommenteras i det följande - studenternas uppfattning om de olika kursmomenten respektive om kurslitteraturen. Svaren från studenternas sida är givetvis av intresse för den fortsatta planeringen och utvecklingen av kursen, men har i detta sammanhang mindre av generellt intresse. När det gäller frågorna om kurslitteraturen är för övrigt svarsfrekvensen för frågorna låg och ojämn.

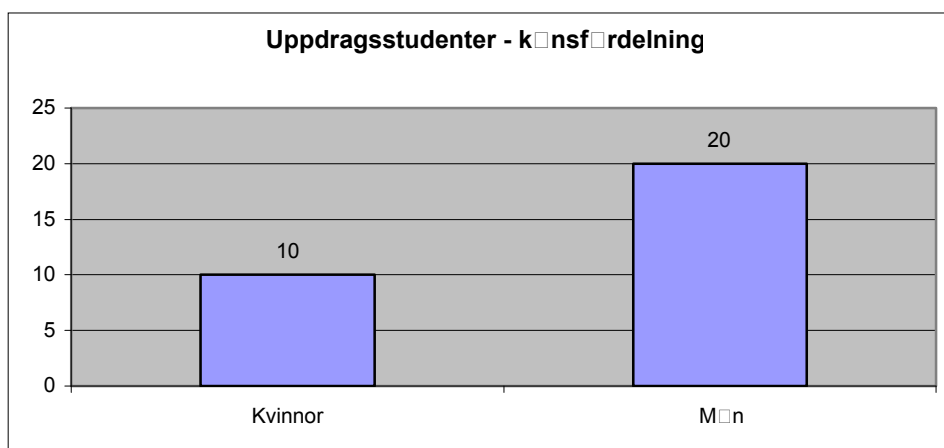
Bakgrundsvariablerna kön och ålder

Könsfördelningen för de 96 studenter som besvarat enkäten ser ut på följande sätt:

Figur 1. Könsfördelning hos socionomstudenter.

Figur 2. Könsfördelning hos uppdragsstudenter.

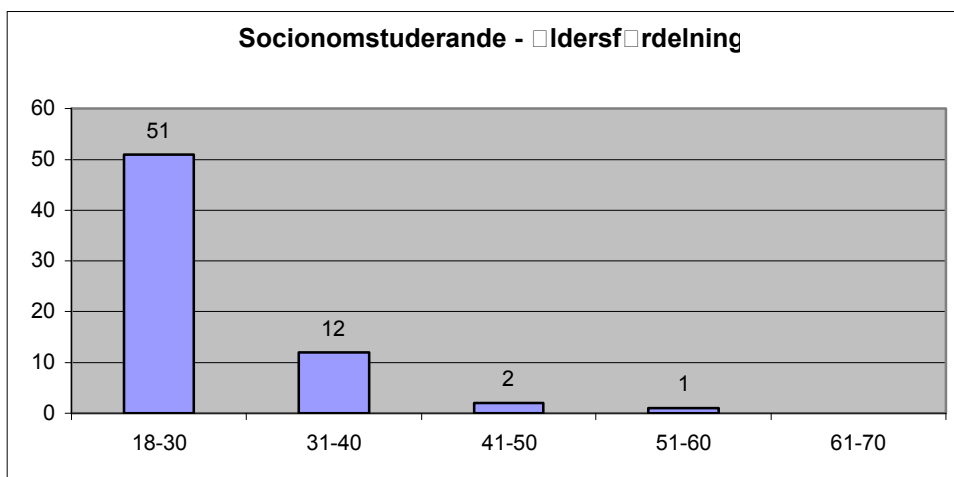
När det gäller de socionomstuderande är kvinnorna i mycket stor majoritet; 59 av de 66 studenterna är kvinnor och endast sju män. Detta avseglar antagligen relativt väl könsfördelningen för studentpopulationen på socionomprogrammet i dess helhet. När

det gäller valet av Mobiliseringskursen har egenskapen "kön" - för de blivande socionomerna - inte haft någon betydelse.

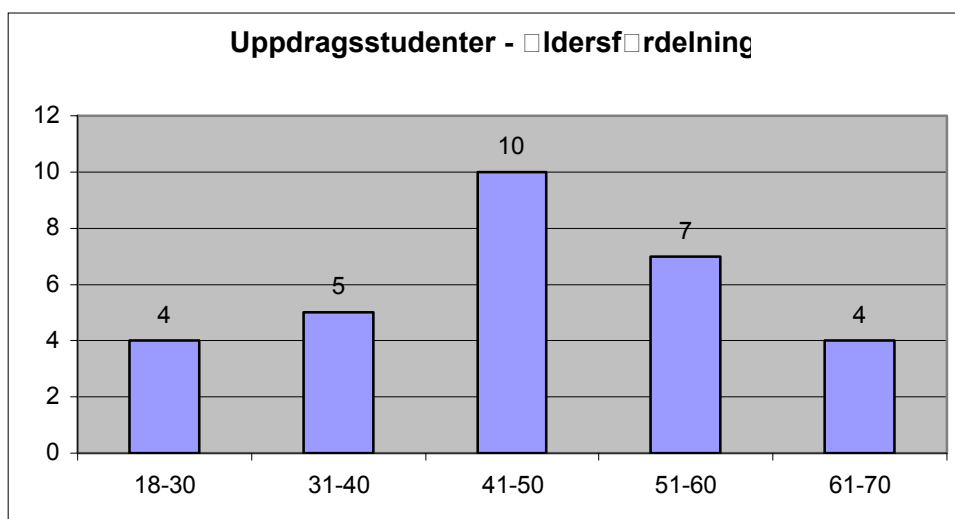
För uppdragsstudenternas del är männen i majoritet; precis dubbelt så många (20) är män än kvinnor (10). I detta sammanhang har jag inte möjlighet att avgöra i vilken mån egenskapen "kön" har med urvalet av studerande till kursen att göra eftersom jag inte känner till populationerna av medlemmar i de olika organisationer. Jag står alltså här inför ett mycket tydligt faktum - en mycket stor majoritet av de socionomstuderande är kvinnor och en betydande majoritet av uppdragsstudenterna är män.

Om man ser på åldersfördelningen för de båda grupperna framträder också ett tydligt mönster, se figurerna 3 och 4.

Figur 3. Åldersfördelning hos socionomstuderande.

Figur 4. Åldersfördelning hos uppdragsstudenter.

De flesta av studenterna i socionomgruppen finns i det lägsta åldersintervallet och ett uppskattat värde av genomsnittsåldern för socionomstudenterna är 28 år.

Genomsnittsåldern för uppdragsstudenterna är 47 år - skillnaden mellan de bägge genomsnittsåldrarna är alltså nästan 20 år.

Redan denna enkla beskrivning av bakgrundsvariablerna "kön" och "ålder" för de båda kategorierna av studerande innebär att jag kan beskriva en svårighet inför de kommande diskussionerna rörande vad kursen inneburit för de studerande och beträffande vilka utbildningspolitiska - för att använda ett stort ord - slutsatser man komma fram till vid utvärderingen/granskningen av kursen.

Ett *raison d'être* för kursens del är att studenter med radikalt olika bakgrund studerar samma kurs tillsammans: alla studenter intar i det pedagogiska sammanhanget samma position, men deltagarna i socionomgruppen är snart framme vid den punkt i sin karriär då de skall inta expertens roll visavi klienterna. Uppdragsstudenterna har omfattande erfarenheter av klientrollens underläge i förhållande till olika professionella aktörer - bland dessa aktörer är socialarbetarna de viktigaste, de som har mest makt och de som är mest symboliskt laddade när det gäller föreställningar om myndighet och maktutövning. Socialarbetarna är normalitetens gränsriddare och de som ofta uppritat de gränser som exkluderat eller distanserat de problemtunga klienterna.

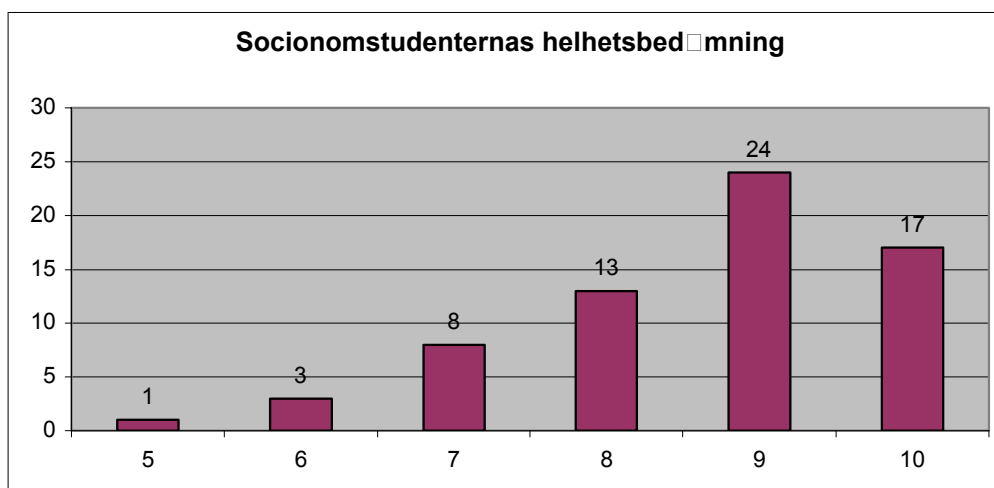
Denna beskrivning av studenterna i de bägge grupperna är en beskrivning av en spelplan för det pedagogiska experiment där de på förhand upprättade symboliska gränsdragningarna upphör att gälla (och sannolikhet explicit och implicit under kursens gång förklaras vara oberättigade och orättfärdiga). Men: denna pedagogiska situation är alltså långt ifrån renodlad - de båda studentgrupperna skiljer sig utöver dimension blivande socionom/tidigare klient också i avseende "kön" och "ålder". Det är en svårighet att avgöra vilken gräns som överskrides i det pedagogiska sammanhanget - gränsdragningen mellan olika livskarriärer eller könsgrens eller åldersskillnaden mellan grupperna⁴.

Bedömningen av kursen i dess helhet

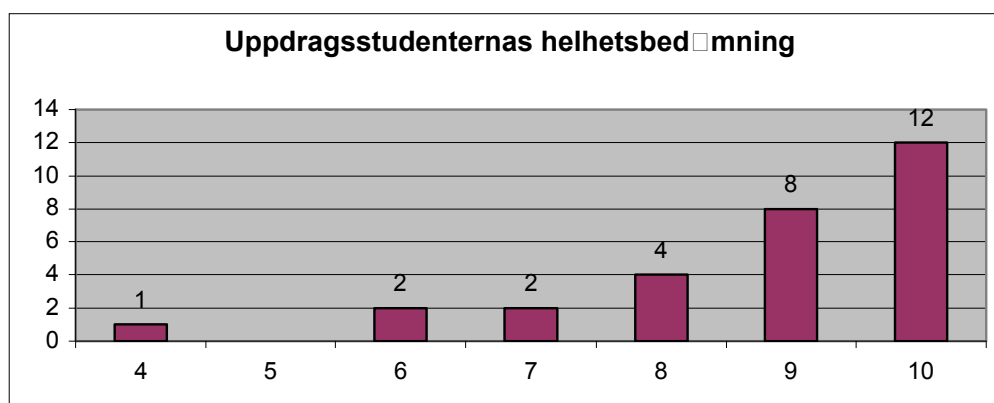
Som framhållits ovan har kursvärderingen utnyttjat en tiogradig skall där den kanske viktigaste frågan har varit "Vilket helhetsbetyg ger du kursen?" Den exakta innebörden - för dem som besvarat enkäten - av siffrorna i skalan känner jag inte. Sannolikt representerar bedömningen (10) för många av studenterna ett ännu högre betyg än "mycket bra". Fördelningen av svar för de respektive grupperna framgår av figurerna 5 och 6.

⁴ Det skall emellertid observeras att jag inte i första hand är intresserad att registrera skillnader beträffande svaren från de respektive studentgrupperna och att förklara sådana skillnader. Om detta hade varit mitt intresse skulle gruppernas olikhet beträffande könstillhörighet och ålder vara en klart försvårande omständighet. Huvudintresset är att dokumentera deltagarnas reaktioner och upplevelser av kursen - och olika kvalitativa aspekter av dessa upplevelser. (Det skall framhållas att möjligheten att på statistisk väg konstanthålla exempelvis "kön" och "ålder" för att på det sättet renodla jämförelsen socionomstuderande och uppdragsstudenter är praktiskt taget obefintlig: data håller inte måttet för sådana ekvilibristiska kvantitativa analyser!)

Figur 5. Socionomstudenternas helhetsbedömning av Mobiliseringskursen.

Figur 6. Uppdragsstudenternas helhetsbedömning av Mobiliseringskursen.

Sammanställningen av studenternas svar är ett övertygande belegg för att studenterna i de båda grupperna har bedömt kursen i dess helhet på ett mycket positivt sätt. Det är anmärkningsvärt att det praktiskt taget inte finns någon skillnad mellan bedömningen från de båda gruppernas sida. Genomsnittsvärdet av bedömningarna för socionomstudenterna är 8.62 och för uppdragsstudenterna ännu något högre, 8.76. För hela gruppen är den genomsnittliga bedömningen 8.66.

De angivna bedömningarna innebär att många av studenterna i socionomgruppen angivit att Mobiliseringskursen ligger i särklass bland de kurser som ingår i socionomprogrammet. Några röster:

Uppdragsstudent, bedömning (9): ”Mycket bra av er att hålla kursen. Jag tror att vi alla i klassen har nytta av den”.

Uppdragsstudent, bedömning (10): ”Jag gillade den skarpt, mycket lärorikt”.

Socionomstudent, bedömning (10): ”Roligaste kurs jag gått. Lärorik. Omtumlande”.

Socionomstudent, bedömning (10): "Givit mycket - på många plan. Dessutom har jag haft så KUL och det är viktigt!"

Uppdragsstudent, bedömning (4), den lägsta bedömningen av alla: "Det finns inget så svårt att börja med, så svårt att leda, så osäkert i sin framgång som att införa något nytt. Ty den som förändrar får som motståndare alla dem som lyckats bra med det gamla". Med detta machiavelliska citat redovisar denne student sin övertygelse om svårigheten att implementera förändrade villkor för människor; i sitt svar på frågan "Vad är det viktigaste du lärt dig under kursen?" svarar samme student "Att förändringsarbete tar tid. Att viljan att förändra är labil".

Socionomstudent, bedömning (5) - det lägsta helhetsbetyget från en student i denna grupp: "Mycket viktigt att den här kursen finns, men den orsakar också mycket vanda och konflikter."

Socionomstudent, bedömning (9): "Toppen!"

Socionomstudent, bedömning (9): "Kanonkurs!"

Socionomstudent, bedömning (9): "Kursen var mycket bättre och har gett mer än vad jag kunde föreställa mig!"

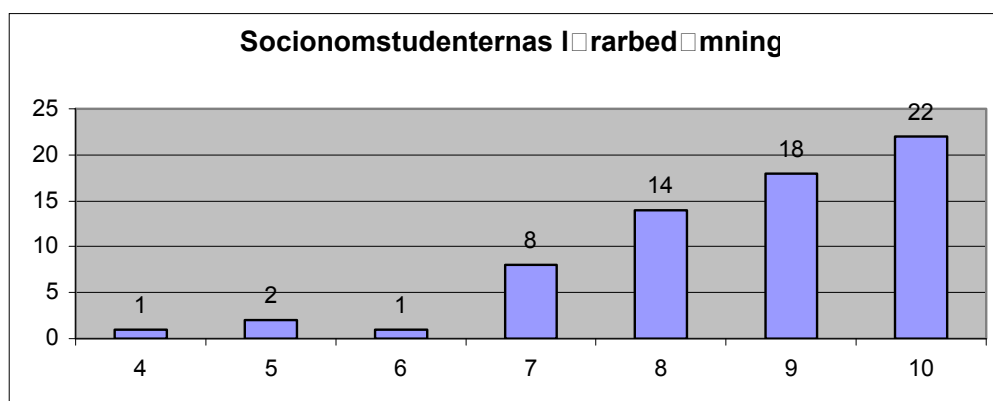
Uppdragsstudent, bedömning (10): "En mycket positiv upplevelse. Unga och gamla uppdragsstudenter får mycket och kan ge mer".

Den enkla kvantitativa och kvalitativa sammanställningen beträffande det helhetsbetyg som studenterna givit kursen är självklart ett starkt argument för att skall ha en "skyddad" plats inom socionomprogrammet. Kursen har inneburit något mycket värdefullt för uppdragsstudenterna och för socionomstudenternas del återkommer betyget "mycket lärorik". Jag skall i det följande fördjupa och nyansera våra slutsatser om hur kursen har fungerat - sedd med studenternas ögon.

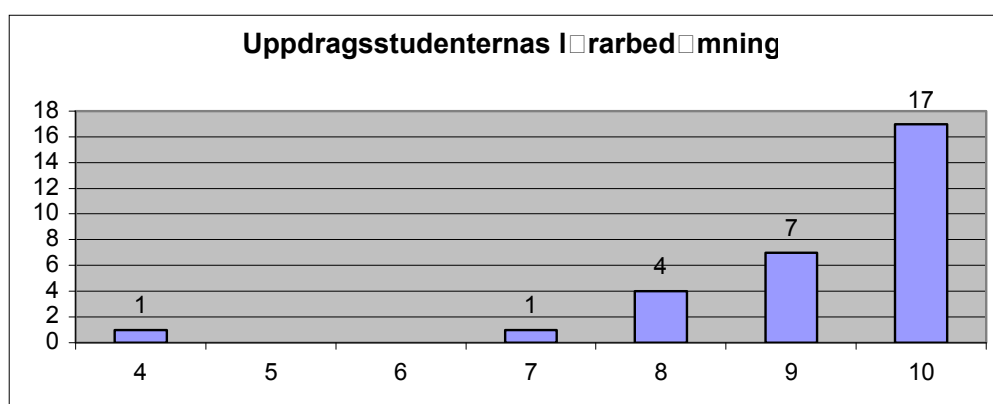
Studenternas uppfattning om lärarnas insatser

Mot bakgrund av studenternas mycket positiva "helhetsbetyg" för kursen kan man självfallet förvänta sig positiva skattningar också när det gäller lärarnas insatser under kursen. Vid denna bedömning har studenterna givit sina svar enligt samma skala som för kursen i dess helhet; ändpunkterna hos skalan är (1) "mycket dåliga" och (10) "mycket bra" insatser. Svaren från socionom- respektive uppdragsstudenterna fördelar sig på följande sätt (figur 7 och 8):

Figur 7. Socionomstudenternas helhetsbedömning av lärarna på Mobiliseringskursen.

Figur 8. Uppdragsstudenternas helhetsbedömning av lärarna på Mobiliseringskursen.

Frekvensfördelningarna här ovan visar en mycket hög uppskattning från studenternas sida när det gäller lärarnas insatser. Det är sällan kursvärderingar ger en så positiv bild som sociostudenternas bedömningar; när det gäller uppdragsstudenternas "betyg" åt lärarna så måste det betraktas som exceptionellt!

En "förklaring" till studenternas uppskattning är att lärarna har "lagt ner sin själ" på att "tänka ut kursen", att planera den, att slåss för idén på institutions- och fakultetsnivå. Den pedagogiska insatsen från lärarnas sida är i hög grad en gemensam pedagogisk insats, ett gemensamt projekt som givit en positiv förstärkning av respektive lärarnas identitet och självrespekt som akademiska lärare. Inte desto mindre är skattningarna enastående och särskilt märkliga är uppdragsstudenternas bedömningar. Lärarna representerar i viss mening det auktoritativa professionella samhället, "överhögheten", som uppdragsstudenterna i många fall tidigare upplevt som ett exkluderande system. Lärargruppen har alltså lyckats att distansera sig från symboliska och exkluderande maktutövare; uppdragsstudenterna kommenterar i flera fall just lärarnas förmåga att visa empati och inlevelse. Socionomstudenterna poängterar i stället oftare lärarnas pedagogiska professionalitet. Här följer några exempel på kommentarer till lärarnas insatser:

Socionomstudent, bedömning (10): "Strålande insats – inspirerande och vägledande!"

Socionomstudent, bedömning (10): "Jättebra och väl förberedda. Mycket hjälpsamma och stöttande. Gjorde ett mycket bra jobb på framtidsverkstaden!"

Socionomstudent, bedömning (7): "Det lärarna har gjort är väl bra, men det känns också som att det mer än tidigare är vi elever själva som drivit kursen framåt".

Uppdragsstudent, bedömning (9): "Personliga. pedagogiska och proffsiga".

Uppdragsstudent, bedömning (10) : "Min bild av lärare har verkligen ändrats till det positiva!"

Mobiliseringskursen har flera innovativa inslag och ett av dem är just det *långsiktiga pedagogiska samarbetet* mellan lärarna. Sådana pedagogiska insatser ingår knappast vid interna och externa bedömningar av den högre utbildningens kvalitet - lärarnas pedagogiska kvalifikationer ses enbart utifrån ett individuellt perspektiv och insatser för att höja de pedagogiska kvaliteterna är insatser som riktas mot den enskilde pedagogen/läraren. Till och med inom forskningen uppmärksammas samspel med andra forskare som en positiv merit, men så alltså inte när det gäller den akademiska undervisningen.

Ett pedagogiskt samarbete av det slag som utmärkt kursen om social mobilisering är alltså ett undantag och samtidigt utslagsgivande när det gäller studenternas bedömning av lärarna. För institutionens i socialt arbete i Lund vidkommande är ett sådant långsiktigt samarbete mellan lärare ett exempel på utveckling och uppbyggnad av den professionella kompetensen som bör tydliggöras, belysas och - eventuellt - problematiseras.

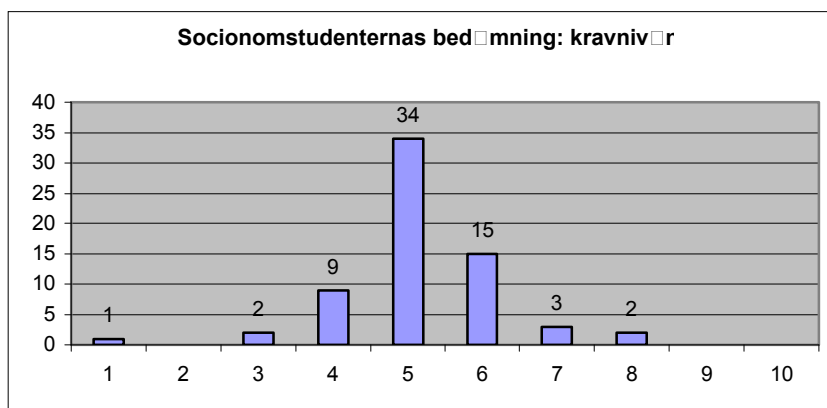
Kurskrav och examinationsformer

De två grupperna av studeranden som gått igenom Mobiliseringskursen har mycket olika bakgrund när det gäller erfarenhet av högre studier. För socionomstudenterna skall kursen examineras och poängsättas och vara en av de kurser som ingår i deras examen. För socionomstudenterna innebär kursen *i detta hänseende* inte något unikt. För uppdragsstudenterna är situationen en helt annan. De flesta av dem saknar behörighet att bedriva akademiska studier och många har en bakgrund av ofullständiga och misslyckade studier på gymnasie- och grundskolenivå. Hur skall man finna en gemensam acceptabel kravnivå för studenter med dessa helt olika studieförutsättningar? Kan man skapa examinationsformer som ger studenterna i de båda grupperna möjlighet att göra sig själva rättvisa?

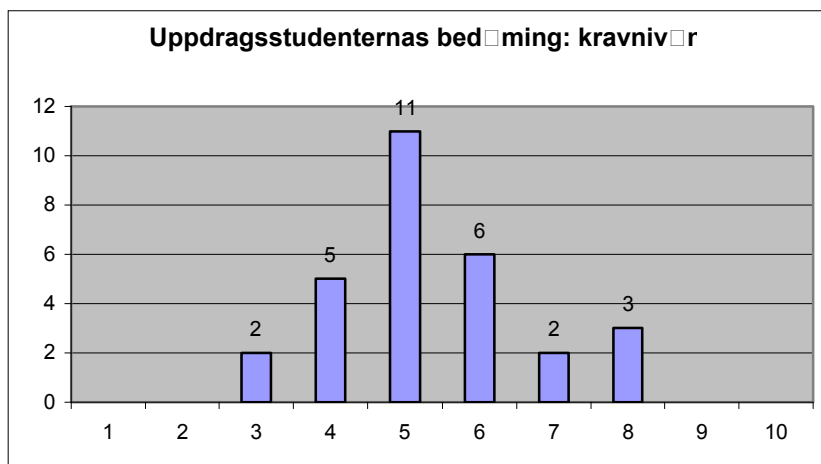
Det finns en näraliggande risk: att kursen görs för "enkel" för socionomstudenterna för att inte uppdragsstudenterna skall misslyckas - och att kursen blir för "svår" för uppdragsstudenterna eftersom kursen ingår i socionomstudenternas examen. Har man klarat den pedagogiska seglatsen mellan Scylla och Charybdis?

Som tidigare har studenterna gjort sina bedömningar enligt en tiogradig skala. När det gäller examinationsformerna står bedömningen (1) för ”mycket dåliga” och (10) för ”mycket bra”. Som framhållits tidigare innebär den tiogradiga skalan då den används för bedömning av ”kravnivån” att de bästa värdena är (5) och (6) – (4) kan också räknas dit. (1) betyder ”alldeles för låg” och (10) ”alldeles för hög” kravnivå. Studenternas bedömningar i dessa båda hänseenden framgår av figurerna 9 och 10.

Figur 9. Socionomstudenternas bedömning av kravnivån på Mobiliseringskursen.

Figur 10. Uppdragsstudenternas bedömning av kravnivån på Mobiliseringskursen.

Anm.: En av uppdragsstudenterna har ej besvarat frågan om kursens kravnivå.

De båda figurerna visar ett mycket anmärkningsvärt faktum: de båda studerande-grupperna bedömer kursens kravnivå på ett mycket likartat sätt trots att de rimligen har haft olika förutsättningar att tillägna sig kursinnehållets teoretiska del. Det finns en viss skillnad mellan grupperna när det gäller spridningen av svaren - den är större i gruppen av uppdragsstuderande. Om man beskriver värdena (4), (5) och (6) som en ”adekvata kravnivåer”, så är det åtta studerande i socionomgruppen som bedömer kursens kravnivå som ”alltför låg” (3 studenter) eller ”alltför hög” (5 studenter). Sju

av uppdragsstudenterna bedömer antingen kursens krav som "allt för höga (5) eller alltför låga (2).

Pedagogiskt måste detta resultat vara att betrakta som – nästan – en fullträff. Att finna en balans beträffande kravnivån när studentgruppen i sin helhet är så heterogen är en utomordentligt svår och grannliga uppgift men i detta avseende har man lyckats över all förväntan! Nedan några "typiska" kommentarer:

Socionomstudent, bedömning (5): "Inte så mycket att läsa, men i och med att vi var i skolan nästan varje dag och jobbade kändes det att man var aktiv och engagerad".

Uppdragsstudent, bedömning (7): "Det är bra att kravnivån inte är högre – annars så hade jag säkert inte kunnat gå kursen".

Uppdragsstudent, bedömning (3): "Kraven var inte så höga, lite svårt i början att komma in i skolformen igen bara."

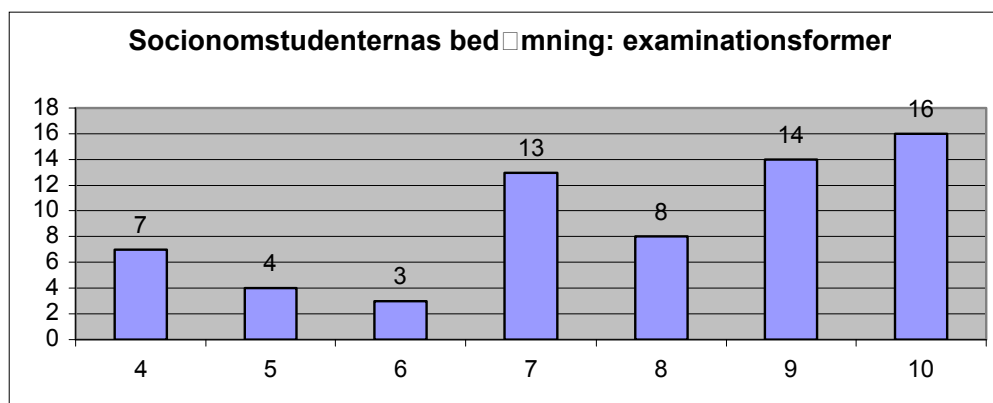
Socionomstudent, bedömning (5): "Den har varit bra, kanske litet mycket extra-uppgifter på slutet (under projektiden).

Uppdragsstudent, bedömning (5): "Bra hantering av olika deltagares kunskapsnivåer och utgångslägen".

Socionomstudent, bedömning (5): "Kraven har inte känts höga, kanske lite i underkant egentligen. Samtidigt har det varit mycket att göra och högre krav hade kunnat bli betungande".

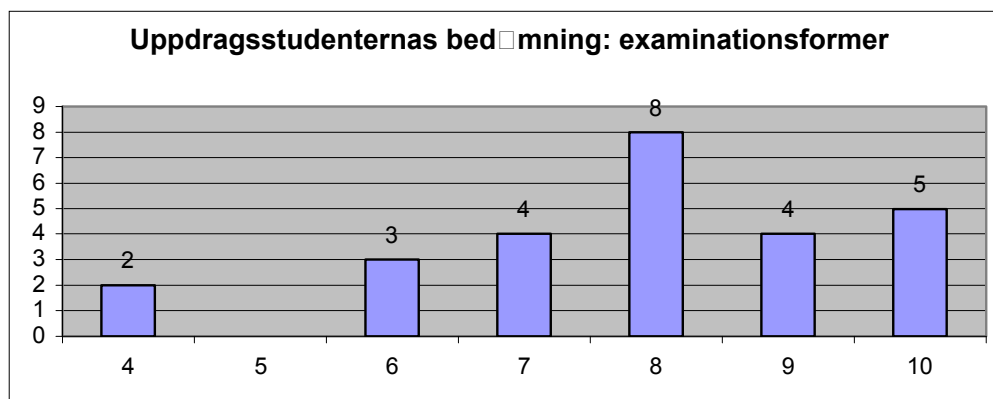
När det gäller studenternas bedömning av examinationsformerna för kursen är ett ganska självklart antagande, att de båda studentgrupperna "borde" skilja sig åt. För socionomstudenterna är kursexamination en självklarhet; för uppdragsstudenterna är det en alldeles ny erfarenhet - därtill potentiellt provocerande eftersom ett negativt resultat kommer att vara ett slutomdöme för hela de projekt de deltagit i. Återigen visar studenternas bedömning en märklig överensstämmelse mellan grupperna. Båda grupperna ger en klart positiv bedömning när det gäller kursexaminationen: genomsnittet är 7.8 för socionomstudenterna och 7.84 för uppdragsstudenterna. Se nedan figurerna 11 och 12.

Figur 11. Socionomstudenternas bedömning av examinationsformerna på Mobiliseringskursen.

Anm.: En socionomstuderande har inte besvarat frågan om examinationsformerna.

Figur 12. Uppdragsstudenternas bedömning av examinationsformerna på Mobiliseringskursen.

Här följer några kommentarer:

Socionomstudent, bedömning (9): "Bra tror jag. Det känns bra, men svårt att vara... roligt med projekten och mycket givande med panelen!"

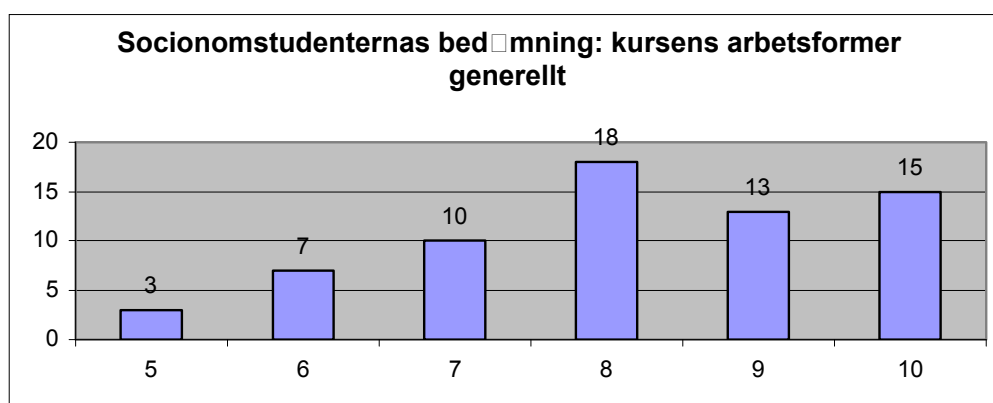
Socionomstudent, bedömning (7): "Hemtentan: för 'lätt' för denna nivå, för lång tid. Samtidigt givande. Projektpresentation: mycket givande, i jämförelse med tidigare terminer mycket bra upplägg!"

Uppdragsstudent, bedömning (10): "Allt har varit givande även om det blivit intensivt. Ibland kan det vara jobbigt. Hemtentan kändes som en triumf. Var det inte svårare!"

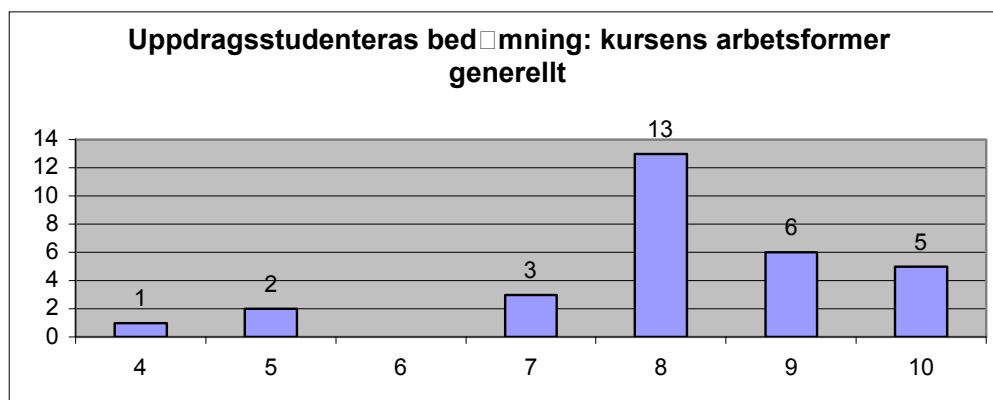
Om arbetsformer

I detta avsnitt ges en kortfattad granskning av hur studenterna generellt bedömt arbetsformerna i kursen - frågans formulering "Vad anser du om de arbetsformer som använts?" - samt om deras uppfattning om hur arbetsgruppen respektive utbildningsgruppen - "klassen" fungerat. När det gäller frågan om arbetsgruppen har det rått en viss osäkerhet eftersom studenterna ingått i olika grupper under kurs tiden, dels den så kallade basgruppen och dels projektgruppen. När det gäller arbetsformerna generellt är studenternas bedömning den följande (figurerna 13 och 14):

Figur 13. Socionomstudenternas bedömning av arbetsformerna generellt på Mobiliseringskursen.

Figur 14. Uppdragsstudenternas bedömning av arbetsformerna generellt på Mobiliseringskursen.

Även när det gäller valet av arbetsformer har man träffat rätt i Mobiliseringskursen. Omdömena är mycket positiva och överensstämmelsen mellan de båda gruppernas bedömning är förbluffande.

Socionomstudent, bedömning (8): "Tycker att det varit en bra blandning av arbetsformer med diskussioner, grupparbeten etc."

Socionomstudent, bedömning (8): ”Bra. Våldigt varierande. Allt från egna prestationer, grupparbeten och så vidare.”

Socionomstudent, bedömning (9): “Bra att det varit blandat med grupparbeten, framtidsverkstad, seminarier, föreläsningar”.

För socionomstudenternas del är ett genomgående tema vid bedömningen av arbetsformerna den professionella pedagogiska kvaliteten i kursen med varierade arbetsmetoder burna av ett starkt engagemang från lärarnas sida. Uppdragsstudenterna har lämnat skriftliga kommentarer mer sporadiskt - det förekommer exempelvis ofta okommenterade mycket positiva bedömningar (10). Ett par exempel dock:

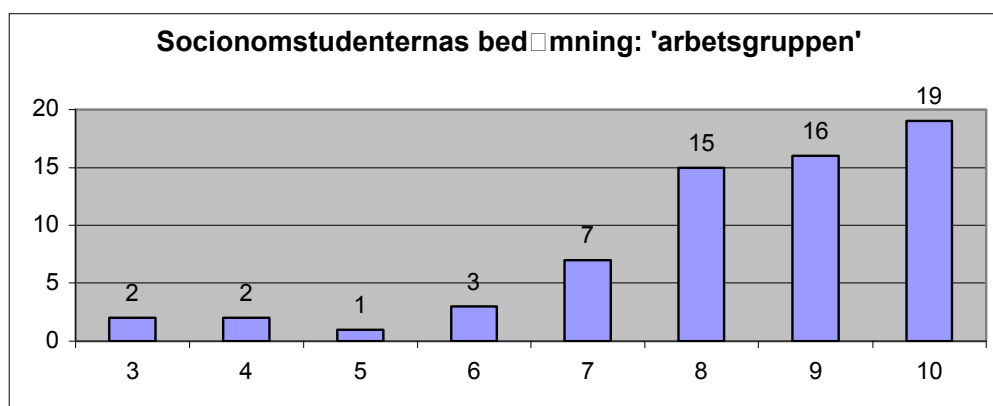
Uppdragsstudent, bedömning (8): ”Pedagogiska och bra. Lättförståeliga”.

Uppdragsstudent, bedömning (9): ”Mycket aktivitet, lätt för uppdragsstudenter att komma in praktiskt och emotionellt. Bra med mycket schemalagd tid.”

Uppdragsstudent, bedömning (9): ”Upplägget och omsorgen är jättebra!”

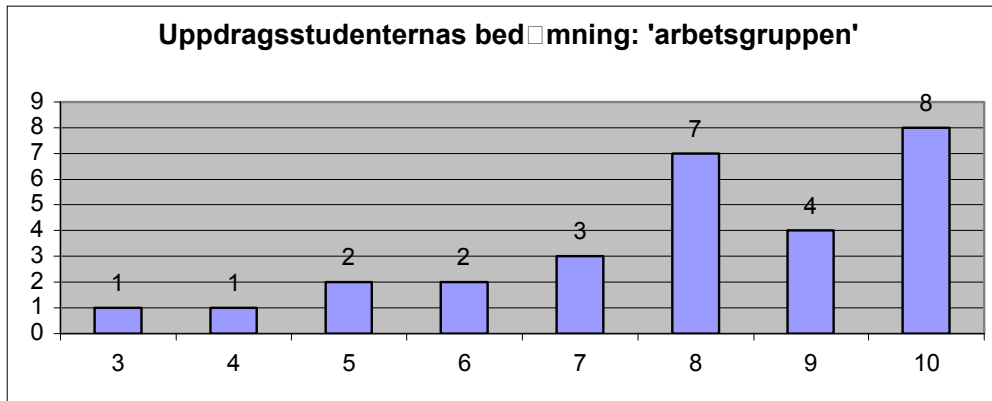
Uppdragsstudenternas kommentarer antyder att det för studenterna i denna grupp har varit särskilt betydelsefullt att man i kursen arbetat på ett icke exkluderande sätt, att man lagt sig vinn om att övervinna den osäkerhet, kanske oro, flera studenter i uppdragsgruppen känt inför att bli student på en universitetskurs. Konststycket har varit att visa denna ’omsorg’ utan att bli ’överbeskyddande’ och att därigenom frustrera de socionomstuderande! Figurerna 15, 16, 17 och 18 visar studenternas bedömning hur arbetsgruppen(erna) respektive ’klassen’ i pedagogiskt avseende.

Figur 15. Socionomstudenternas bedömning av arbetsgruppen(erna) på Mobiliseringskursen.

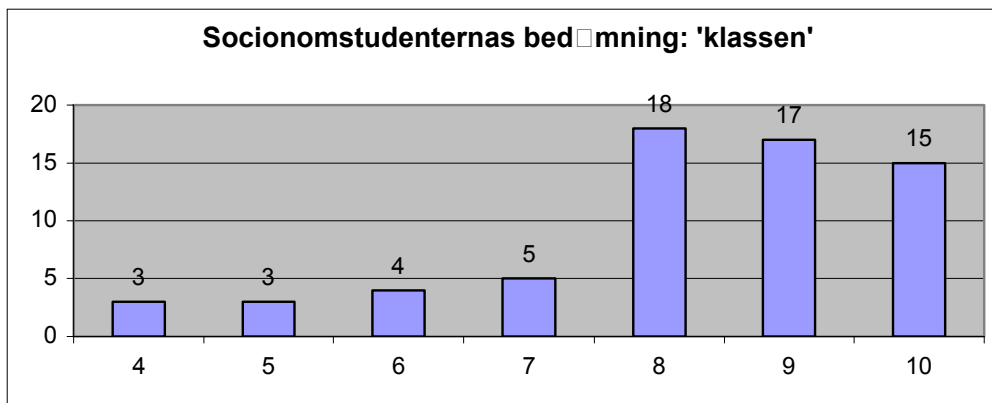
Anm.: En bedömning saknas när det gäller bedömningen av "arbetsgruppen".

Figur 16. Uppdragsstudenternas bedömning av arbetsgruppen(erna) på Mobiliseringskursen.

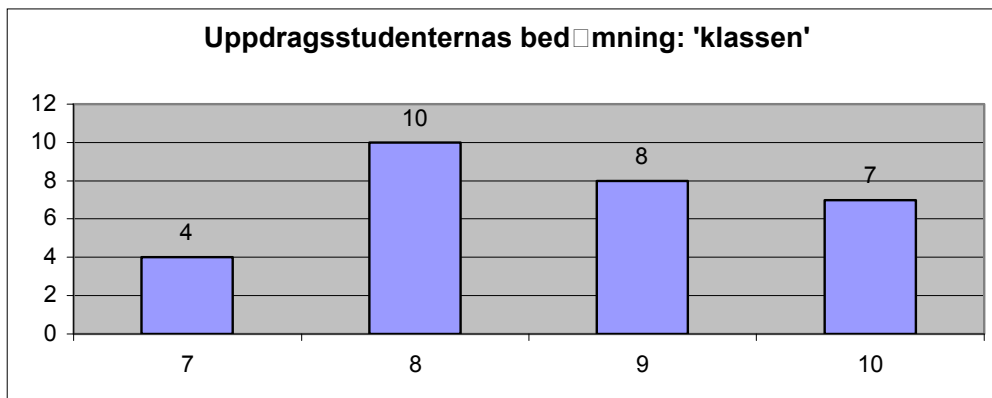
Anm.: Två bedömningar saknas när det gäller bedömningen av "arbetsgruppen".

Figur 17. Socionomstudenternas bedömning av klassen på Mobiliseringskursen.

Anm.: En bedömning saknas när det gäller bedömningen av "klassen".

Figur 18. Uppdragsstudenternas bedömning av klassen på Mobiliseringskursen.

Anm.: En bedömning saknas när det gäller bedömningen av "klassen".

Det generella mönstret för studenternas bedömning av hur "arbetsgruppen" respektive "klassen" har fungerat i pedagogiskt avseende är detsamma som för de tidigare skattningsarna - ett som helhet mycket positivt utlåtande och en mycket hög överens-

stämmelse mellan de båda studentgruppernas bedömningar. När det gäller bedömningen av "arbetsgruppen" och "klassen" finns emellertid en viss (liten) skillnad mellan grupperna: socionomstudenterna är genomsnittligt mer positiva till "arbetsgruppen" än uppdragsstudenterna - när det gäller bedömningen av hur "klassen" fungerat är förhållandet det omvända.

För bedömningarna gäller också att det finns en (relativt liten) andel av studenterna av studenterna som inte är positiva; särskilt gäller detta socionomstudenternas bedömning av hur "klassen" fungerat - tio (10) studenter har givit skattningen (4) eller lägre:

Socionomstudent, bedömning arbetsgrupp (4) och bedömning av klassen (5): "Projektgruppen fungerade utmärkt. Kursteamet (?) var det svårt att få något flyt i, tröga diskussioner och en obalans i vilka som pratar och vilka som är tysta". Omdömet om "klassen" formuleras på detta vis: "Hyfsat, vissa tar för sig mer än andra men det jämnade ut sig. Bittra och sarkastiska kommentarer i tid och otid från vissa deltagare kändes onödiga och sänkte stämningen. Vems uppgift är det att säga emot?"

En ganska likartad beskrivning ger en annan *socionomstuderande - bedömningen av "arbetsgruppen" (4)*: "Basgruppen har fungerat förhållandevis bra, men projektgruppen var jobbig med en del samarbetssvårigheter". Hennes beskrivning av "klassen" är följande (*bedömning 5*): "Ibland lite för öppet diskussionsklimat där det ibland blivit påhopp från vissa håll. Lite påfrestande i längden..."

De två citaten från socionomstuderande visar att det funnits - både i arbetsgrupperna och i klassrummet - ett spänningsförhållande eller en motsättning som en del av studenterna uppfattar som en svårighet man aldrig löste under kursen. Irritationen formuleras i huvudsak som kritik mot att "vissa" tagit mycket plats i anspråk, men i klartext är problemet att några av socionomstudenterna tagit illa vid sig av kritik från uppdragsstudenternas sida, kritik riktad mot socialtjänsten och socialarbetarna. Ännu hårdare är omdömet från en annan socionomstuderande som ger arbetsgruppen följande bedömning (3):

"Basgruppen var det länge sedan jag var i nu, men vi hade stort problem med en persons dominans och vilja att höras på bekostnad av andras tystnad. Projektgruppen var nästan katastrofal. Man har fått intrycket av att vi samarbetade väl och producerade allt tillsammans. Så var dock inte fallet. Även här dominerade en person totalt och producerade text enskilt utan att diskutera eller meddela oss andra. Kritik och ifrågasättande möttes med arrogans"

Bedömningen av "klassen" får värdet fem (5) och i ord är beskrivningen följande: "Okej, men mycket spänningar och ganska dålig stämning. Mycket "vi" och "dom". Fördomar och bitterhet."

En annan röst, också nu socionomstuderande som givit "arbetsgruppen" betyget nio (9) och "klassen" (8); först omdömet om "arbetsgruppen": "Tycker att det varit bra stämning och att alla kunnat få komma till tals och ha inflytande." Klassen beskriver

samma student på följande sätt: ”Har fungerat bra tycker jag trots att vi varit en så stor grupp. Sen blir det ju naturligt så att vissa kommer fram mera.”

En socionomstudent som givit både ”arbetsgruppen” och ”klassen” omdömet tio (10) ser det förhållandet att gruppen utvecklas som en viktig erfarenhet och i båda sina kommentarer betonar denna student betydelsen av processen i de pedagogiska sammanhangen. Kommentaren beträffande ”arbetsgruppen” är: ”Projektgruppens arbete har varit en givande process!! Det är roligt att uppleva utvecklingen som grupp!!” Så här beskrivs ”klassen” av samma student: ”Även detta en spännande process att delta i. Roligt!”

Många av studenterna har uppfattat att kursen i sin helhet har fungerat mycket bra och de positiva omdömena gäller alla eller praktiskt taget alla olika bedömningar. Men upplevelsen av deltagandet i kursen kan vara komplicerad och till synes motsägelsefull. Ett svar från en av uppdragsstudenterna illustrerar detta - helhetsbetyget är tio (10) men så här beskriver studenten ”arbetsgruppen” respektive ”klassen” (som skattats med siffrorna tre (3) och åtta (8)): ”I gruppen tyckte jag att jag kände mig lite utanför. Allt skulle gå snabbt och jag visste knappt vad vi presenterade. Jag hade svårt att få gehör för mina erfarenheter”. ”Klassen” beskrivs på följande sätt: ”Det har varit trevligt. Fast det är inte alla som jag hunnit prata med”.

En av uppdragsstudenterna har givit ”arbetsgruppen” betyget tio och ”klassen” omdömet åtta (8). Kommentarererna är följande: ”Vi var åtta personer. Imponerande hur bra samarbetet fungerade!” respektive: ”Bra, men det blir ju alltid anonymare i stora grupper”.

En sammanfattande kommentar till studenternas bedömning av ”arbetsgruppen” respektive ”klassen” kan göras på olika sätt. Den slutsats som ligger närmast till hands är i linje med de bedömningar av studenternas skattningar som gjorts i de tidigare sammanhangen. Även nu är bedömningarna övervägande positiva eller mycket positiva, också nu är skillnaderna mellan de båda studerandegruppernas bedömningar marginella. Men det finns några sprickor i fasaden som citaten ovan visat; en irritation som några av studenterna ger uttryck för över att några studenter har tillåtit dominera i arbetsgruppen eller i klassen och en frustration över att angrepp och negativa omdömen fått passera obesvarade. En tolkning av dessa kritiska exempel är att det faktiskt finns underliggande spänningar och motsättningar som egentligen är större än de som kommit till uttryck i kursen och i de dokument som skrivits ner under eller i anslutning till kursen. Dessa motsättningar har man från deltagarnas, men kanske framför allt från lärarnas sida, i allmänhet kunnat hantera på ett konstruktivt sätt. Man kan anta att en kurs av detta slag med två studerandekategorier med så olika erfarenhetsbakgrunder kräver en pedagogisk – och känslomässig – satsning utöver det vanliga. Om lärarnas engagemang hjälper studenterna igenom de kritiska faserna an de initiala motsättningarna ”övergå” i positiva och utvecklande processer. ”Studenternas medverkan i dessa sammanhang blir ett av kursens viktiga utbyten - för övrigt kongenialt med några av Mobiliseringskursens viktigaste teman: ”Social mobilisering och förändringsarbete”!

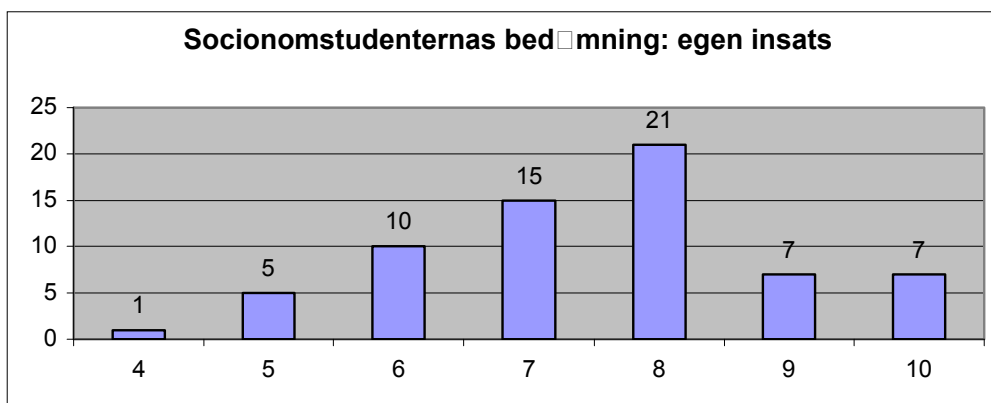
Det är emellertid viktigt att man tar studenternas sparsamma kritik ad notam. De kritiska anmärkningarna antyder att kursens uppläggning innebär en sårbarhet, om

man inte varje gång kursen går av stapeln lägger ner ett starkt engagemang för att möta den oro som finns, mestadels outtalad, särskilt i gruppen av socionomstudenter.

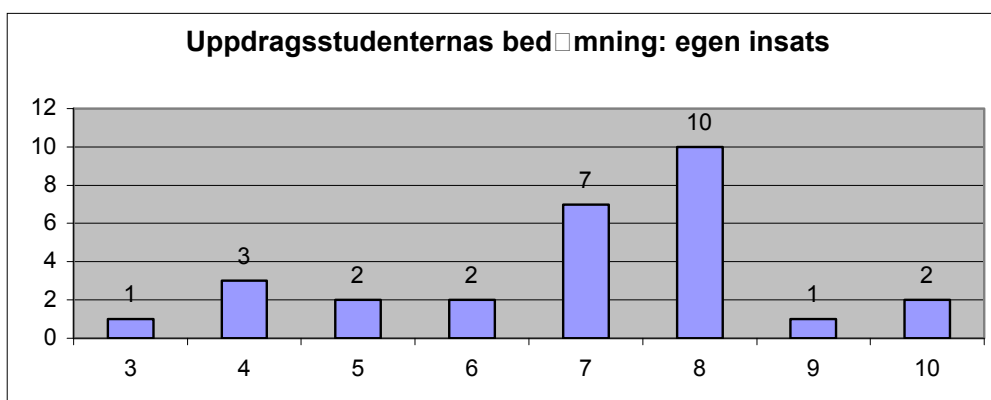
Studenternas självvärdering

Hur bedömer studenterna sina egna insatser och hur lång tid har de lagt ner på kursen? Frågorna brukar konventionellt ställas i samband med kursvärderingar; nu har svaren ett särskilt intresse eftersom det gäller deltagande i en kurs som skiljer sig betydligt från övriga utbildningsmoment (socionomstudenterna); för uppdragsstudenternas vidkommande är deltagandet i kursen en helt unik situation där svårigheterna måste vara betydande att ”stämma av” de egna ambitionerna mot de yttre kraven som en kurs på ”universitetsnivå” innebär. Deltagarnas enkätsvar om deras egen insats framgår av figurerna 19 och 20.

Figur 19. Socionomstudenternas bedömning av sin egen insats på Mobiliseringskursen.

Figur 20. Uppdragsstudenternas bedömning av sin egen insats på Mobiliseringskursen.

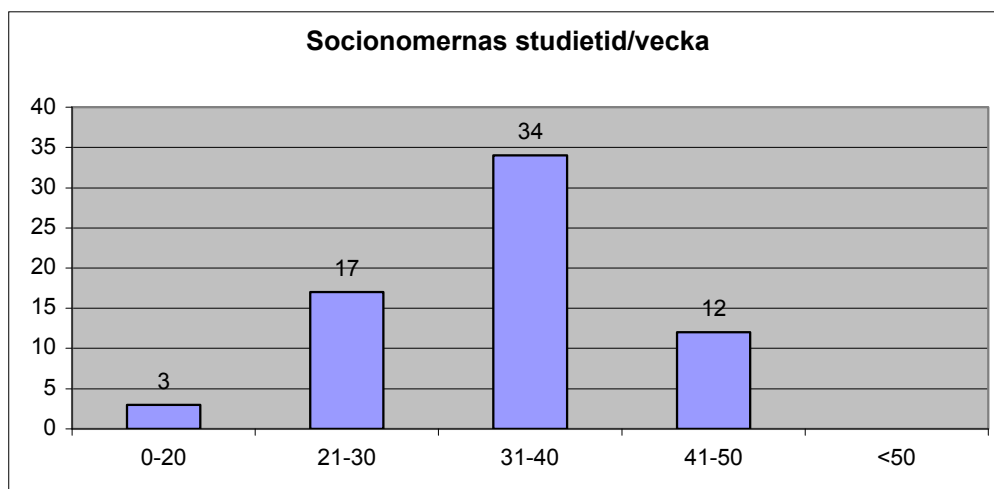

Både socionom- och uppdragsstudenter ger sig själva och sina insatser under kursen ett gott betyg; när det gäller socionomstudenterna är det berättigat att tala om överbetyg. När det gäller uppdragsstudenterna så finns det ett litet antal studerande (4) som

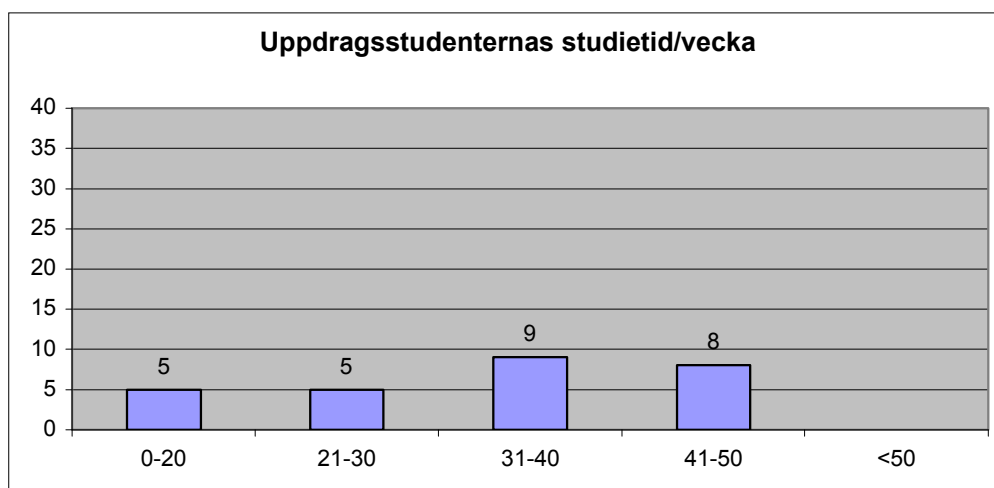
”drar ner” genomsnittet. Ett svar från en av uppdragsstudenterna är direkt självkritiskt (bedömning 4): ”Skulle kunna ha hjälpt till bättre”. Ett annat svar är mer av ett objektivt konstaterande (bedömning 4): Dessvärre haft alldeles för mkt att göra med andra åtaganden för organisationen”. En kommentar från en uppdragsstudent är ordlös – ingen kommentar alls. Bedömningen av den egna insatsen är den lägsta (3) och denne student har också beskrivit sina förkunskaper som alldeles otillräckliga – bedömning (1). Samtidigt har hela kursen, lärarna och de olika kursmomenten alla fått högsta betyg (10). Hur har denne student egentligen upplevt kursen?

Den tid studenterna ägnat kursen (antal timmar per vecka) framgår av figurerna 21 och 22 nedan:

Figur 21. Socionomstudenternas bedömning av hur mycket tid de ägnat åt Mobiliseringskursen.

Figur 22. Uppdragsstudenternas bedömning av hur mycket tid de ägnat åt Mobiliseringskursen.

Den tid studenterna ägnat kursen överensstämmer antagligen relativt väl med den tid man överhuvud ägnar studieprogrammet (socionomstudenterna). Uppdragsstudenternas skattningar ansluter sig väl till denna "normalitet" - den genomsnittliga studietiden för de blivande socionomerna är 34 timmar och för de uppdragsstuderande 33 timmar. Sammanfattande omdöme - kursen har varit mycket engagerande för studenterna men inte betungande.

Sammanfattning

Mobiliseringskursen har - bedömt utifrån kursvärderingar som lämnats av 96 studenter (66 socionomstuderande och 30 uppdragsstudenter) - varit *en klockren pedagogisk succé*. Omdömena från studenterna när det gäller kursens innehåll och uppläggning, lärarnas insatser, examinations- och arbetsformer, de olika kursmomenten - i alla dessa avseenden ges klara och otvetydiga överbetyg från studenternas sida. Det är anmärkningsvärt att de båda grupperna av studerande ger så lika bedömningar trots att studenterna i dessa båda grupper har så olika ingångsvärden beträffande ålder, könstillhörighet och - framför allt - när det gäller erfarenheter av samhällets vård- och omsorgsinsatser.

Socionomstudenterna har i vissa fall gått in i kursen med positiva förväntningar - och upplevt att dessa förväntningar överträffas. I många fall har studenterna varit relativt nollställda och överraskats av det "pedagogiska äventyr" de fått vara med om. Flera av dem uttalar explicit att detta är den bästa kursen på socionomprogrammet.

Ett intressant perspektiv på kursens betydelse är den notoriska diskussionen internt och externt om att socionomutbildningen bör innebära utbildningsmoment som är "personlighetsutvecklande" för studenternas del. Hur detta skall gå till är man emellertid villrådig om. Är det "hela socionomprogrammet" som skall ge studenterna dessa impulser, och i så fall hur? Eller skall man ha särskilda "övningar" som skall ha en "personlighetsutvecklande karaktär"? Är man då inte snubblande nära att skapa terapilikheter i utbildningen - för vilka man inte kan ta ett professionellt ansvar om man i något fall kränker en deltagares integritet? I allmänhet hänskjuter man hela frågan till de utbildningsmoment då studenterna är "ute i praktiken". De möter då "verkligheten" och får chans att bearbeta sina upplevelser av detta möte. Kanske, kanske inte.

Mobiliseringskursen är enligt studenternas egna bedömningar en verklig möjlighet att utveckla den egna professionaliteten genom att man möter och samarbetar med människor med helt andra erfarenhetsgrunder. Nästa kapitel skall belysa denna fråga via en kvalitativ analys av studenternas kommentarer till den helt öppna frågan i enkäten "Vad är det viktigaste du lärt dig under kursen?" (fråga 17) Även svaren på fråga 18 - "Är det något du vill att vi som planerar kursen skall tänka på under de kommande kurserna?" kommer med i bilden i den mån de har relevans för vår övergripande frågeställning.

Den beskrivning som hitintills givits av studenternas bedömning har inneburit att jag redovisat studenternas "betygssättning" av kursen i dimensionen "mycket bra" till "mycket dålig". Även om det varit fråga om många olika aspekter av kursen som

bedömts, så har själva bedömningen varit endimensionell. Den frågeställning jag nu skall granska saknar en underliggande och enkel skala där man kan översätta studenternas bedömningar till enkla mätvärden. Nästa kapitel kommer därför att vara en (enkel) kvalitativ analys av studenternas "fria" svar på de i enkäten ingående frågorna (17 och 18).

4. Upplevelsen av "den Andre" och mötet med mig själv

Den i huvudsak kvantitativa beskrivningen av studenternas enkätsvar i föregående kapitel har inneburit att det framträder en mycket tydlig bild av hur studenterna uppfattat kursen och kursens olika moment och arbetsformer. Däremot har jag i kommentarerna till svaren endast snuddat vid hur man upplevt mötet med "den Andre", det vill säga hur socionomstudenterna uppfattat att möta och samarbeta med uppdragsstudenterna och hur dessa i sin tur upplevt mötet med de blivande socionomerna.

I detta kapitel skall jag emellertid belysa denna fråga - mötet med "den Andre". Jag gör detta utifrån en granskning av studenternas svar på enkätfrågorna 17 och 18⁵, för att utifrån studenternas svar granska hur ofta och på vilket sätt de beskriver mötet med studenterna i "den andra" gruppen.

Den följande framställningen bygger alltså på en genomgång och en tolkning av de svar som 96 studenter givit på enkätens två avslutande och öppna frågor. Tillvägagångssättet vid denna kvalitativa analys är konventionellt. Jag har startat med en kategoribestämning (se nedan kategorierna 1-4) som utgår från den fråga jag vill belysa - studenternas olika upplevelser av mötet med "den andre". En första granskning av materialet med dessa fyra kategorier som bedömningsgrunder visade att jag var tvungna att skapa nya kategorier (kategorierna 5-9). Samtidigt bestämde jag mig för att göra en bedömning av socionomstudenternas och uppdragsstudenternas svar var för sig eftersom jag uppfattade en "asymmetri hos svaren" beroende på de olika positioner studenterna intar trots att de i kursen agerar på samma arena. Innebörden av "den Andre" är olika för de blivande socionomerna och för uppdragsstudenterna. Detta innebar också att den slutliga granskningen av materialet skedde med hjälp av något olika kategorier för uppdragsstudenterna än för socionomstudenterna (se den följande texten!)

De kategorier som jag utgick från inför "det första mötet med materialet" var följande:

1: // Kursen har inneburit att "jag" har kunnat problematisera uppdelningen och kategoriseringen av studenterna i en professionell grupp och en grupp av klienter och där dessa kategoriseringar motiveras av individernas - i de olika grupperna - olika "egenskaper" //

2: // Kursen har inneburit att jag fått en inblick i hur man kan se på socialarbetare och på den sociala professionen "från den andra sidan" . //

⁵ Det är i huvudsak studenternas öppna svar på fråga 17 i enkäten, "Vilken är Din viktigaste lärdom av kursen?" som ligger till grund för analysen. Fråga 18 "Är det något Du vill att vi som planerar kursen skall tänka på under de kommande kurserna?" har i vissa fall också givit intressanta kommentarer och som ingår i diskussionen.

3: // Kursen har inneburit att jag fått lära mej mycket om ”hur det är att vara klient”, att vara den som ”tar emot”, den person som skall ”bli en bättre människa” för att kunna bli inkluderad i ett socialt sammanhang. //

4: // Kursen har inneburit att jag upplevt och förstått det positiva i att arbeta tillsammans med andra som har olika erfarenheter och förutsättningar än jag själv när det gäller att gripa sig an uppgiften. //

Kategori 1 till och med kategori 4 här ovan innebär en mer eller mindre kvalificerad erfarenhet till följd av mötet med den andra kategorin av studenter. Svaren i kategori 1 innebär att den svarande ifrågasätter själva kategoriseringen i en professionell grupp och en klientgrupp - ett ifrågasättande av en strukturell omständighet som har en fundamental betydelse vid förståelsen av innebörden av sociala problem och hur dessa skall bemästras och kontrolleras. Det sociala arbetets metoder utgår implicit från kategoriseringens giltighet och den definitiva åtskillnaden mellan den professionella aktören och klienten.

Svaren enligt 2 respektive 3 här ovan innebär *inte* ett ifrågasättande av giltigheten hos den upprättade kategoriseringen mellan den professionella ”rollen” och ”klientrollen”, men väl att den svarande anser att Mobiliseringskursen givit en ny förståelse av ”den existentiella positionen” att vara klient respektive inblick i hur socialarbetaren betraktas och ”diagnostiseras” av klienten - ett omvänt perspektiv i förhållande till de professionella diskursen som är exklusivt konstruerad utifrån begreppsbestämningar av klientens olika ”problem” och tillkortakommanden.

Svaren enligt alternativ (4) här ovan är det ”svagaste”; de innebär att man uppfattat att arbetet kring olika frågor rörande social mobilisering och social förändring vinner på att man breddar och fördjupar kompetensen genom att socialarbetare och ”brukare” tillsammans ger sig i kast med de förelagda uppgifterna under kursen.

Steg 2 i den kvalitativa analysen innebär alltså ett försök att strukturera det kvalitativa materialet med hjälp av ovanstående kategorier; samtidigt ingår kravet i denna fas av arbetsprocessen att man är öppen för att förnyad genomgång av materialet leder till en ”omkategorisering” i vissa avseenden. När jag arbetade igenom materialet visade det sig alltså - inte oväntat - att de fyra kategorierna här ovan var otillräckliga. Svaren från studenternas sida innehöll betydelser som knappast lät sig beskrivas i enlighet med dessa på förhand uppställda indelningar; jag blev tvungna att mer förutsättningslöst granska materialet och därefter upprätta en ny uppsättning av kategorier. Det jag på detta sätt kunde fastställa var följande:⁶

⁶ Beskrivningen av tillvägagångssättet vid utarbetandet av kategorierna för det kvalitativa materialet på frågorna 17 och 18 i enkäten kan förefalla onödigt detaljerad. Jag menar emellertid att de svårigheter jag mötte innebär en lärarrik erfarenhet och jag har därtill fördomen att ett flertal kvalitativa studier visar prov på en otillräcklig beredskap när det gäller att ompröva de begreppsliga scheman - initialt bestämda - som används för tolkning och beskrivning av materialet.

/Kategorierna 1-4 enligt ovan/

5: // Kursen har inneburit att jag "utvecklats som människa", att jag har fått lära mer om mig själv. //

6: // Kursen har inneburit att jag i mötet och samarbetet med andra lärt mig mer om dem och om de intressen de företräder //

7: // Kursen har inneburit att skillnaden mellan socionom- och uppdrags-studerande markerats genom att man visat paternalistisk omtanke om uppdrags-studenterna. //

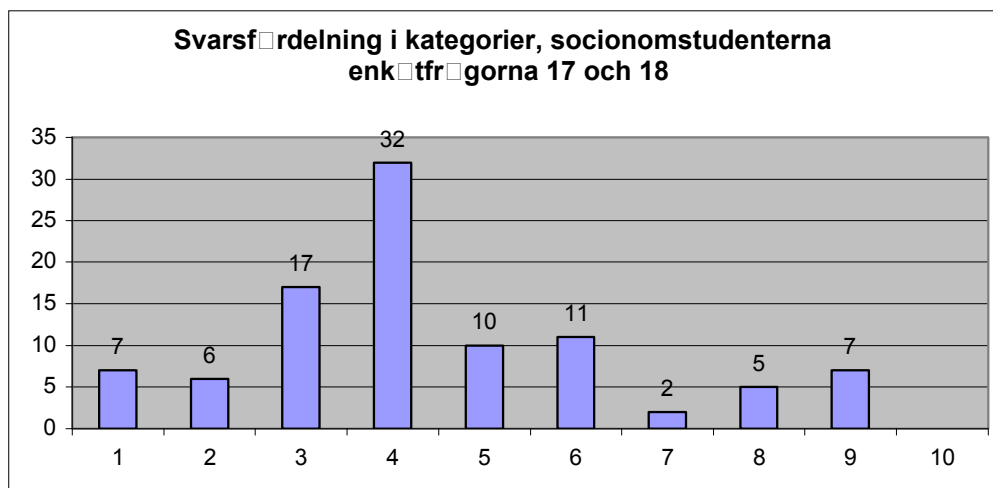
8: // Kursen har inneburit att svårigheterna i relationen socionomstudent – uppdragsstudent har blivit tydliga. //

9: // Kursen har inneburit att uppdelningen av de studerande i två olika kategorier har accentuerats //.

Socionomstudenternas beskrivning av det "viktigaste de lärt under kursen"

Vid genomgången av de skriftliga svaren på de öppna frågorna har jag markerat de *utsageavsnitt* som dessa innehåller. I vissa fall innehåller en kommentar mer än en utsaga. I det följande sker en redovisning av de utsageavsnitt som jag identifierat; det är dessa avsnitt, *inte personerna*, som utgör den "statistiska enheten" i det följande. För socionomstudenternas del bestämdes inalles 97 utsageavsnitt som fördelades på följande sätt mellan de olika svarkategorierna⁷ (fig. 12)

Figur 22. Svarsfördelning i kategorier för socionomstudenter på enkätfrågorna 17 och 18.

⁷ Som beskrivits här ovan har några studenter underlåtit att kommentera frågorna 17 eller 18, och i en del fall har kommentarerna inte berört deltagarna i kursen eller relationerna mellan dem. I ett par fall är svaren intressanta exempel på *förnekande*, till exempel följande svar på fråga 18 "är det något du vill att vi som planerar kursen skall tänka på under de kommande kurserna?" Svaret: "Mer proteiner i den vegetabiliska maten under framtidsverkstaden!"

Siffrorna i frekvensfördelningen här ovan talar ett tydligt språk. Den allra vanligaste utsagan om vad kursen har inneburit är att man fått kunskap om hur berikande det är att arbeta med ”sociala frågor” om deltagarna har olika kunskaper och olika livs- erfarenheter att bidra med. 32 utsagor har denna innebörd – ungefär en tredjedel av alla svar. Några exempel på svar (alla avser utsagor som kategoriserats enligt kategori 4 och alla är svar från de socionomstuderande):

”Jag har fått bekräftat att alla har resurser. Och hur fantastiskt det är med oliktkänkande och att man kan komplettera varandra på ett konstruktivt sätt”.

”Jag har lärt mig massor...Det absolut mest givande har dock varit arbetena tillsammans med uppdragsstudenterna! Snack mellan lektionerna, på internatet etc.”

”Se vad motiverade människor kan åstadkomma för förändringar i sina liv”

”Att se till individen och att komma ihåg att alla har otroligt mycket resurser om de får en chans att visa dem. Lyssna!”

”Att ha tålamod och att lyssna!”

Ordet ”tålamod” återkommer i åtskilliga svar. Det antyder att man under kursen kunnat uppleva en tröghet när det gällde att åstadkomma resultat i grupparbetena, men att man också kunde konstatera en positiv process om man gav de andra i gruppen tid att formulera sig. Det viktigaste och mest återkommande temat är det som markerar *de resurser som finns hos alla oavsett vilken bakgrund personerna har*. När man läser studenternas resonemang om alla deltagarnas resurser ligger frågan snubblande nära - vad innebär socionomutbildningen generellt sett? Betonats vikten att ta i anspråk klientens potential eller beskriver man i huvudsak tillkortakommanden och missförhållanden?

Svaren enligt kategori fyra (4) är en markering av allas möjlighet att bidra till ett gemensamt mål *trots olikheten* i erfarenheter och livssituationer. *Utsagorna som kategoriserats på detta sätt innebär alltså inte ett gränsöverskridande när det gäller individernas subjektposition* - man är fortfarande socionom- respektive uppdrags- studerande. Utifrån dessa olika positioner kan man ändå definiera gemensamma mål och att gemensamt arbeta för att nå dem.

Den näst vanligaste utsagan är kategori (3) som berättar om att den viktigaste erfarenheten under kursen har varit att lära sig om ”hur det är att vara klient”. Sjutton (17) svar tillhör denna kategori:

”... har även lärt mig mycket om organisationerna och om andra människors liv. Kul och bra erfarenhet!”

”Insikter om olika människors bakgrund och upplevelser...”

Följande svar har bedömts innehålla två utsagor som båda har bedömts tillhöra kategori (3):

”Jag har fått träffa bra förebilder som har tagit sig ur svåra situationer i livet. Lärt mig hur det kan vara att känna utanförskap, rädsla och ilska”.

Utsagorna i kategori (3) beskriver egentligen inte något om relationen mellan socionom- och uppdragsstudenterna. Den kunskap som de socionomstuderande beskriver att kursen givit dem har emellertid som en förutsättning en öppenhet i kommunikationen mellan kursdeltagarna. Ytterligare några svar:

”Oerhört intressant att få lära sig mer om organisationer, olika slags socialt arbete och framförallt om olika personer.”

”Mötet med brukarstudenterna. Brukarstudenterna har haft mycket nya infallsvinklar som har varit mycket tänkvärda och lärorika”.

”Mötet med brukarstudenterna och få ta del av deras tankar och funderingar kring socialt arbete”.

Utsagorna som ingår i kategori (3) är inte ”radikala” i den meningen att de ger uttryck för en förändrad uppfattning om den sociala praktiken eller om strategier för att förändra klienternas utsatthet. Men, med ett understatement, kan man hävda att den ökade kännedomen om klientskapets villkor är en viktig kunskap för de blivande socialarbetarna - svaren från socionomstudenternas sida visar att en viktig pedagogisk målsättning med kursen har uppnåtts.

Elva (11) utsagor har förts till kategori (6) som har betydande likheter med kategori (3) här ovan; när det gäller de ”statements” som ingår i kategori (6) är det emellertid inte specifikt kunskap om klientskapets villkor som studenterna betonar, men mer kunskaper om brukarorganisationer eller kunskap om andra människor ”i allmänhet”:

”Att kräva mindre av människor. Att möta människan där den är”.

Ett mycket innehållsrikt svar är det följande:

”Att mänskliga relationer är svåra visste jag redan, men den här kursen har ytterligare gjort detta tydligt för mig. Konflikter och ångest...viktigt att lära sig om människor och olikheter.

”Insikter om olika människors bakgrunder och upplevelser”.

”Hur grupper fungerar, vilka olika roller vi alla spelar – att människor är så mycket mer än vad som syns utåt!”

Kategori (5) innehåller de utsagor där studenterna berättar att kursen gjort att de ”utvecklats som människor” och att man lärt känna sig själv bättre än tidigare. Ett innehållsrikt svar (som också bedömts ingå i kategori (3)) är följande:

”Har lärt mig om andra människors helt olika livserfarenheter, har fått otroligt mycket ansvar för det arbete vi gjort och har fått ett helt annat

bemötande av lärare än på tidigare kurser. Har ej känt mig som ”elev” på samma sätt utan mer som ”kollegor och jämlika”. Man har lärt sig mer om ”verkliga saker” än tidigare, lärt mig mycket om mig själv. Hur stresstålig jag är och hur svårprovocerad jag tydligen är. Det visste jag innan men inte i jämförelse med andra.”

Ytterligare ett svar som förutom att vara en utsaga i kategori (5) också ingår i kategori (4):

”Självklart har det varit givande att få fler studenter i klassen där nya perspektiv kom med. För mig har det varit viktigt att reflektera över vad socionomutbildningen betyder för mig och att arbeta med mina egna fördomar. Tålmod.”

Begreppet ”subjektposition” används för att beskriva en persons beskrivning av sig själv i relation till den sociala kategori han/hon tillhör. ”Subjektpositionen” för de socionomstuderandes del innebär alltså att man - trots vetskapen om alla skillnader ser på sig själv på ett bestämt sätt och att man anser att man delar denna uppfattning med de andra personerna i denna kategori. Man kan om sig själv och om de övriga individerna i kategorin säga ”vi”; detta är ett ”vi” som inte endast inkluderar ”oss”, men som också exkluderar ”dom”, ”de Andra”.

En suggestiv tanke bakom Mobiliseringskursen är att provocera denna ”subjektposition” genom att deltagarna ges möjlighet att uppleva att ”de Andra är som vi”. Om sådana processer initieras under kursen kan man också hävda (1) att kursen på ett markerat sätt provocerar en grundläggande omständighet beträffande socionomprogrammet som professionsutbildning - att konstituera en professionalitet som bygger på åtskillnaden mellan ”vi” och ”de Andra”. I vilken mån avspeglar socionomstudenternas svar att kursen inneburit en på detta sätt provocerad subjektposition? Svar som ingår i kategori (1) visar att några studenter påverkats i denna riktning under kursen; dock är endast sju (7) utsagor av detta slag:

”Att alla ”grupper” /obs! citattecken, *min anm./* har individuella ansikten med olika bakgrunder. Den här kursen är viktig för att förtydliga detta inför vår framtida arbetsplatser. Hoppas bara att jag ständigt lyckas ha det med mig och inte bli en ”kokt groda” ”.

Ett svar som med tvekan hänförs till kategori (1) är följande lakoniska fråga: ”Vem kan jag vara?”. Ett tydligare svar är det följande och som också är en utsaga i kategori (5) - ökad självkänedom:

”Att människor som hamnar utanför inte är på något speciellt vis, utan ALLA kan hamna där! Kursen har tagit död på en hel del fördomar (som jag inte trodde jag hade. Det förstår man i efterhand).”

”Att vara tålmodig och förstå att relationer tar tid. Efter ett tag lär man sig se människan och hur lika vi trots allt är!”

”Känns kanske självklart, men att se människan inte bakgrunden. Men även att ett utanförskap alltid har två sidor. Det finns rädsla och okunskap

från båda. Att ibland är människor inte redo att tro att "andra sidan" faktiskt inte är "andra sidan" – allt måste få ta sin tid."

Det sista av svaren här ovan är det tydligaste exemplet på gränsdragningen mellan oss och "dom på andra sidan"; i svaret markeras också den insikt som växer under kursens gång: den "andra sidan" är inte "den andra sidan"!

Ett litet antal svar (5) återfinns i kategori (2). Dessa exemplifierar uppfattningen att kursen har givit insikter om hur det sociala arbetet och den sociala professionen uppfattas utifrån och i all synnerhet av klienterna.

"Det har naturligtvis varit nyttigt att träffa personer från olika brukarorganisationer och höra om dem - det gav kursen extra "färg" men det gav mig ingen "aha-upplevelse". Jag tyckte också det var intressant att se att vissa har så förutfattade meningar om socionomer (av förklarliga skäl) för detta kommer väl vi att möta ute i arbetslivet också. Det är möjligtvis det som vi pratat om nämligen att socionomstudenterna upplevs som en homogen grupp och då inte alltid som en positiv homogen grupp. Det kanske skulle behöva nyanseras lite".

"Det krävs mycket tålamod när man ska jobba med socialt arbete, det finns många kritiker och ofta behöver man stå till svars för sådant man ej är ansvarig för..."

En student (som ändå givit kursen som helhet ett överbetyg (7)) beskriver den uppfattning han fått om hur "soc." uppfattas som mycket negativ:

"Soc. är kass! /jag skulle vilja att/ uppdragsstudenterna berättar mer om hur de velat bli bemötta, inte bara det dåliga".

Att få tydliggjort hur det sociala arbetet och socionomprofessionen uppfattas innebär nästan alltid att man möter negativa beskrivningar. Hur hanterar man detta som person, alltså hur man kan införliva denna bild av den profession man utbildar sig för och samtidigt behålla sin självrespekt? Detta är en mycket viktig fråga att hantera under utbildningen, givetvis, men också för socialarbetarna ute i det praktiska arbetet. Det finns antydningar i enkätsvaren att denna negativa karakteristik om socialarbetarna artikuleras rätt flitigt och framför allt av uppdragsstudenterna. Det är därför rätt överraskande att så få kommentarer på enkätfrågorna tar upp detta förhållande. Förnekande?

De kategorier jag granskat hitintills (kategori 1-6) markerar alla att mötet med människor med andra livserfarenheter än de egna har varit en berikande upplevelse. Utsagor som placerats i kategorierna 7-9 har en annan innebörd; de anger att kursen på olika sätt verifierat åtskillnaden mellan socionomstudenterna och uppdragsstudenterna. Endast två (2) utsagor ingår i kategori (7) som markerar vad jag betecknat som "paternalistisk omtanke" från socionomstudenternas sida: Ett exempel:

"Hitta mer stödmöjligheter till uppdragsstudenterna så att de inte hoppar av mitt i ... det kan inte vara bra för självförtroendet!"

Utsagorna i kategori (9) - sex (6) till antalet - innebär en uppfattning om att kursen markerade gränsdragningen mellan de båda studerandekategorierna i stället för att överskrida denna gräns:

”Vissa av uppgifterna, som till exempel projektet, är anpassade till socionomstudentens ”tänk”. Tidsbristen gjorde att det var svårt att ta del av allas åsikter i den utsträckning man velat... Skapa inte åtskillnader mellan uppdragsstudenter och soc. studenter genom att säga till exempel: ’detta kan ju soc.studenterna redan’, soc.studenterna kan ju läsa på engelska och så vidare. Onödigt!”

”Bara en sak. Tänk på hur ni behandlar uppdragsstudenterna och socionomstudenterna. Ibland kändes det som att det var stor skillnad. Att de får vara borta mer eller när de vill gå ut så är det mer accepterat för dem än för oss.”

Till kategori (8) har förts fyra (4) utsagor som är uttryck för en besvikelse beträffande hur relationen mellan socionom- respektive uppdragsstudenterna utvecklats:

”Att brukareleverna också borde berätta något om sig själva och inte bara om sin organisation. Socionomstudenterna har inget val utan att prata om sig själv och egna erfarenheter. Har känts lite snedvridet när ej alla studenter haft samma uppgift. Lärarna borde i början av kursen ta upp att skitsnack om andra ej bör förekomma. Tyvärr har det enligt min mening varit lite för utbrett.”

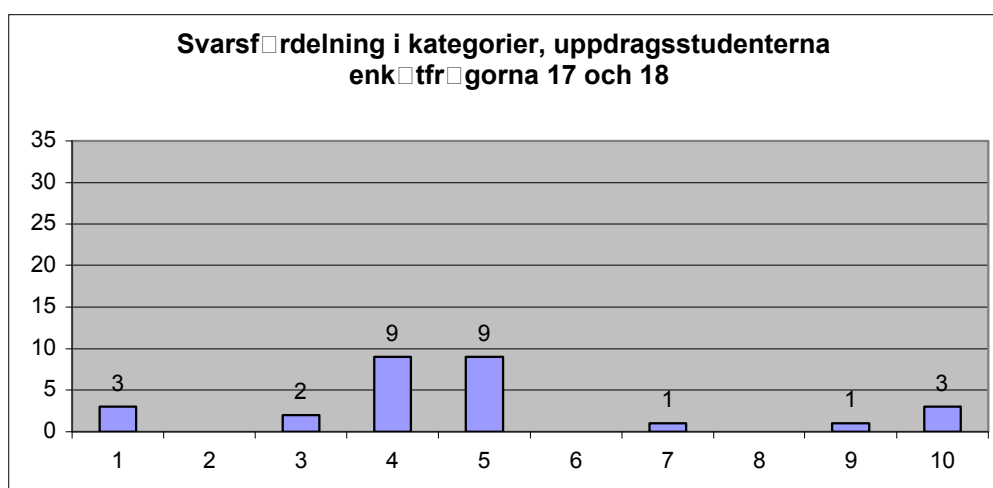
Den hårdaste kritiken mot kursen har en student formulerat på följande sätt:

”Jag har fått det ännu mer bekräftat att människor som har haft det svårt endast pratar om det. Därmed krävs det endast att man lyssnar för de pratar på. Det har dock varit lite påfrestande i undervisningssituationen då vissa personer hakat upp sig och endast pratar om sitt eget område... Jag tycker att ni skall rekrytera personer /uppdragsstudenter, min anm./ som har bearbetat sina problem och jag tycker framför allt att en person endast pratat om sitt område: psykiatri och det blir jättejobbigt i längden. Det skulle vara bra om ni förklarade för uppdragsstudenterna hur det fungerar i ett klassrum... det var jätteorättvisa uppgifter på framtidsverkstaden för jag var tvungna att sammanställa vad alla skrivit medans vissa bara behövde baka!!! Orättvist!!”

Uppdragsstudenternas utsagor

Vid den kvalitativa analysen av uppdragsstudenternas skriftliga kommentarer till de öppna frågorna ”vilket var det viktigaste du lärt dig” och ”vad vill du att kursledningen skall tänka på inför kommande kurser” - framkom rätt betydande skillnader i förhållande till socionomstudenternas svar. Den största av dessa skillnader var att uppdragsstudenterna gav färre och mindre uttömmande svar. Endast 28 utsagor kunde identifieras och dessa formulerades av 23 studerande (sju studenter gav inga kommentarer till frågorna). Svarsfördelningen framgår av figur 23.

Figur 23. Svarsfördelning i kategorier för uppdragsstudenter på enkätfrågorna 17 och 18.

Det har tillkommit en utsagekategori (10) med följande innebörd //förslag till förändringar av kursen med hänsyn till studentgruppernas olika förutsättningar //.

Tre av de kategorier som var aktuella vid bedömningen av socionomstudenternas utsagor är nu irrelevanta. Uppdragsstudenterna markerar inte att de fått ökad kunskap om hur ”dom” - socialarbetarna - ser på ”oss” - brukarna (kategori 2). Uppdragsstudenterna uppger inte heller att den viktigaste lärdomen av kursen var ”kunskap om andra människor och de intressen de företräder” (kategori 6) och de markerar inga kritiska anmärkningar mot hur socionom- och uppdragsstudenterna fungerar tillsammans i undervisningssituationen.

För uppdragsstudenterna är den vanligaste utsagan – vid sidan av kategori (5), se nedan - den som anger det positiva värdet i att samarbeta med människor med andra förutsättningar än de egna. Nio (9) utsagor har bedömts tillhöra kategori (4):

”Samarbete och att värdera varandras olikheter”.

”Få ihop uppdragsstudenterna mera med vanliga studenter – man kan inte lära sig om det verkliga livet genom böcker - bara genom att träffa verkliga människor som har varit med om livet i socialvärlden – då kan man lära sig bäst – mest.”

”Att tillsammans kan vi förändra om vi bara orkar”.

Utsagorna enligt kategori (4) dominerar inte svaren hos uppdragsstudenterna på samma sätt som för socionomstudenterna. En utsagetyp som är relativt viktigare för uppdragsstudenterna är den som innebär att man under kursen fått ”lära sig mer om sig själv och utvecklats som människa”. Nio (9) utsagor har denna innebörd. Det är lätt att föreställa sig att kursen har haft denna betydelse för uppdragsstudenterna; kursen har ju de facto inneburit ett brott i deras livssituation medan kursen för de socionomstuderande ingår i det reguljära socionomprogrammet som en valbar kurs. Under kursen har uppdragsstudenterna konfronterats med andra och positiva bilder av dem själva, de har upplevt att deras bidrag till diskussionerna och kursen i sin helhet i

allmänhet bedömts på ett positivt sätt: de har mött en självbild som är en kontrast till det negativa bemötande de i andra sammanhang de har rika erfarenheter av. Några exempel på utsagor:

”Tack för denna kurs. Den betyder mycket för mej, troligtvis mer än ni anar. Tack!”

”Inte lärt, men tränat prata framför grupp. Att våga lite mer”

”Att än en gång få bevis på hur viktigt det är att inte ha förutfattade meningar. Hur roligt det var att plugga igen!”

”Att prata inför så många människor”

Det sista svaret kan förefalla återhållsamt men för denna student har detta att våga framträda varit en positivt omskakande upplevelse. Samma student markerar att kursen i mycket liten utsträckning överensstämmer med förväntningarna - skattning (2) och tillfogar som skriftlig kommentar: ”Det blev mycket bättre än jag hade kunnat drömma om”.

Tre (3) utsagor från uppdragsstudenterna rör det jag benämnt ”subjektpositionen”, avvisandet av uppfattningen att personerna i de båda studentgrupperna är olika. Detta är den mest dramatiska lärdomen från kursen, teoretiskt sett. En utsaga i denna kategori innebär en förändrad ”världsbild” från den svarandes sida. Här nedan svaren i denna kategori:

”Känt mig ganska ensam innan med mina funderingar och värderingar; skönt att se att det finns andra som tänker ungefär som jag”.

Ett svarbedömt svar är följande. Det innebär en upplevd gemenskap med andra brukarorganisationers medlemmar, men samtidigt markerar svaret en åtskillnad till de socionomstuderande - utsagan har förts till såväl kategori (1) som till kategori (9):

”Att vi från de olika brukarorganisationerna visade sig ha så många erfarenheter gemensamt, missbrukare, handikappade, romer, muslimer.”
Och slutligen:

”Det viktigaste under kursen har varit känslan att vi är många som hamnar utanför i samhället. Det är skönt att känna. Det räcker inte att veta att det är så. Jag måste känna det.”

Tre (svar) ingår i en ny kategori (10) som innehåller rekommendationer att man skall ta speciella hänsyn till uppdragsstudenterna beroende på deras bristande erfarenhet av studier - svaren är ”positivt tänkta”, men utgår från en tydlig föreställning om en åtskillnad mellan studentgrupperna.:

”Att blanda och få igång deltagare med olika bakgrunder kräver starttid. Starta med ett block för oss uppdragsstudenter som ger oss info om studenternas tidigare 6 terminer. Då kan ”startsträckan” kortas... ge tid för ’eftertanke’ före. Också eventuellt att titta igenom kurslitteratur i förväg. Svårt att som multisjuk orka med på 6 veckor.”

Ett svar har förts till kategori (7) – ”paternalistisk omtanke”:

”Ingen servering av öl eller vin under nästa framtidsverkstad - tyckte det var lite okänsligt av er”.

En sammanfattande kommentar

En första och omedelbar iakttagelse i samband med den kvalitativa granskningen av socionomstudenternas och uppdragsstudenternas utsagor är att de - detta gäller båda grupperna - ger tydligt positiva beskrivningar av kursens betydelse. Studenternas tidigare *betygsättning av kursen* med hjälp av en tiogradig skala var genomgående positiv; *nu beskriver de hur kursen påverkat dem* på ett lika positivt sätt. Det är föga meningsfullt att rangordna dessa positiva bedömningar - de ger var för sig starkt stöd till det sätt på vilken kursen genomförts och till det förhållningssätt mellan lärare och studenter och mellan studenter och studenter som kursledningen skapat.

Mobiliseringskursen är ett svar på de frågor som har en ständig aktualitet för dem som har ett ansvar för socionomprogrammet: ”Hur skall socionomutbildningen ge möjlighet till en personlighetsutveckling?”, ”Hur skall man inom socionomprogrammet ge en förståelse av den resurspotential som klienterna besitter?”, ”Hur skall man skapa en förståelse för människan bakom klientbeskrivningen?”

Ett par reservationer till den generellt positiva bedömningen av kursen! En är tveksamheten beträffande möjligheten att genomföra kursen - eller kurser med likartad uppläggning - inom andra socionomprogram. Alltså: hur mycket av kursens framgång beror på det personliga engagemanget hos de lärare som planerat och genomfört kursen vid institutionen för socialt arbete i Lund? Det pedagogiska programmet bygger på ett unikt samspel och samarbete mellan dessa lärare - något som också torde ha inneburit en relativt hög kostnad i form av lärartimmar i jämförelse med andra kurser.

En viktig fråga är också hur kursen bedöms av övriga medarbetare och lärare vid institutionen. Är man beredd att stödja en prioritering av resurser till Mobiliseringskursen? Är man inställd på att själv medverka i kursen? Tar lärarna vid institutionen tag i de erfarenheter som gjorts i kursen och finns överhuvud sådana möjligheter - kursen kommer alldeles i slutet av utbildningen? Ger lärarna vid institutionen positiv förhandsinformation om kursen för att säkra rekryteringen av studenter till den valbara kursen? Skall Mobiliseringskursen över huvud vara en valbar kurs? Vilka är motiven för detta?

Några av dessa frågor kommer att diskuteras i kapitel 6 med utgångspunkt från ett samtal med lärarrepresentanter vid institutionen för socialt arbete i Lund (fokusintervju). Innovativa och framgångsrika projekt som Mobiliseringskursen genomgår ofta en dynamisk utveckling från ett första intensivt engagemang till en fas av etablering då också omvärlden accepterar projektet - på villkor att det inte invaderar eller utmanar den övriga verksamheten. I samband med denna konsolidering formulerar man emellertid inom projektets ram tentativa strategier för att skapa sådana

inbrytningar. Man vill att de erfarenheter man gjort skall komma andra till del, man "vill förändra världen".

Detta är en kritisk punkt i den dynamiska processen. Man exponerar sig för teoretisk kritik och utmanar byråkratiska strukturer; därtill har ofta projektet nått den punkt då ett initialt ekonomiskt stöd från externa anslagsgivare måste övergå till en reguljär finansiering - man hamnar i en ekonomisk konkurrenssituation i förhållande till andra verksamheter/program inom den egna organisationen/institutionen.

5. Syfte och måluppfyllelse

I kapitel två redovisades syftena bakom Mobiliseringskursen vid Socialhögskolann i Lund. Det torde vara unikt att en kurs inom ramen för ett socionomprogram har ett så genomtänkt och teoretiskt motiverat innehåll som denna kurs. De deltagande lärarna - projektgruppen - engagerade sig medvetet för ett pedagogiskt experiment som i viktiga avseenden har inneburit ett ifrågasättande av socionomprogrammets - socionomutbildningarnas - innehåll. Den omedelbara målsättningen innebar att formulera och genomföra ett studiealternativ inom ramen för socionomprogrammet i Lund. Det är emellertid tydligt att kursens syfte är och har varit mer generellt: man ville pröva att skapa en kurs, vars genomförande skulle kunna öppna för en kritisk diskussionen om socionomutbildningen överhuvud.

I detta kapitel diskuteras en av ”programförklaringarna” från lärarnas sida. Det är uppsatsen ”Brukaren och socialarbetaren” (Denvall, Heule & Kristiansen, 2007) som ingår i antologin ”Normer och normalitet i socialt arbete (Svensson, 2007), som på ett tydligt sätt anger kursens syften, och som därför väl ägnar sig för en sammanfattande bedömning av om dessa målsättningar uppnåtts vid de kurstillfällena som genomförts.

Retoriken när projektmedarbetarna skriver om kursen är centrerad kring diskursen om socialtjänstens ”brukare”. Under varje lektionstimma under socionomutbildningen och på varje sida i de textböcker som skall läsas in av studenterna så beskrivs visserligen brukarnas ”problem” och diskuteras de metoder som socialarbetarna bör använda - eller avstå från att använda - för att kunna lösa problemen och förbättra människornas/brukarnas livssituation. Ändå hävdar man i uppsatsen att viktiga måldokument⁸ nästan totalt förbiser det så kallade *brukarperspektivet*. Dessa måldokument är dels två utvärderingar av socionomutbildningarna och dels Socialstyrelsens utvecklingsprogram för kunskapsutveckling inom socialtjänsten - i dessa texter används knappast orden ”brukare” - inte ens begreppet ”klient”. Detsamma gäller en annan granskad text - den utredningen som låg till grund för sammanförandet av den sociala omsorgsutbildningen med socionomprogrammet (se nedan not 8!).

Här finns två tolkningsmöjligheter. Den ena är att man i auktoritativa måldokument helt enkelt tappar bort insikten att man i socialtjänsten arbetar med människor. Diskursen kommer i stället att inriktas på formella omständigheter kring

⁸ I uppsatsen granskas följande rapporter/utredningar: Högskoleverket (2000). *Utvärdering av socionomutbildningar*, Forskningsrådet för Arbetsliv och Socialvetenskap/Högskoleverket (2003). *Socialt arbete. En genomlysning av ämnet*, Högskoleverket (2003). *Social omsorgsutbildning och socionomutbildning* och Socialstyrelsen (2003). *För en kunskapsbaserad socialtjänst. Redovisning av ett regeringsuppdrag åren 2001-2003*. Så här formuleras slutsatsen från granskningen av dessa rapporter (Denvall, Heule & Kristiansen, 2007, sidan 293): ”Vi menar att den sparsamma förekomsten av ord och begrepp som ”brukare” och ”brukarorganisation” i de här rapporterna exemplifierar bristen på brukarinflytande i socionomutbildningen. Om brukarperspektivet hade haft en betydelse i en eller några utbildningar antar vi att det borde ha uppmärksammats i dessa utvärderingar. Med andra ord är detta ett uttryck för den exkludering av brukare och deras perspektiv, som vi nämnde inledningsvis”.

utbildningen, organisation, resursallokering, ledningsfunktioner och så vidare. Den andra tolkningen är att man - i varje fall inom utbildningen - ständigt (se ovan!) har klienten i fokus, men att perspektivet ensidigt är knutet till vilka metoder och strategier "vi" skall använda i arbetet med "dem". Givetvis i syfte att uppnå de mål som "vi" fastställt som de relevanta för de sociala insatserna.

I det senare fallet är beskrivningen av klienten också en ständig inskränkning - en reducering av människan till symtomet, problemet. Detta innebär att uppfattningen om klienten oavslutligt präglas av förmenta tillkortakommanden och brister, vilka det är socialarbetarens uppgift att förhålla sig till och att åtgärda. Att vara professionell enligt detta synsätt är att kunna beskriva denna symtomflora och teorierna beträffande dess uppkomst - samt metoderna för att kontrollera, mildra eller - i bästa fall - eliminera problemen.

När Mobiliseringskursen planerades och när de ansvariga lärarna argumenterade för dess inplacering i utbildningsplanen för socionomprogrammet i Lund var *frånvaron av brukarperspektiv* inom utbildningen ett viktigt argument. De erfarenheter som gjorts i samband med genomförandet av de fem kurstillfällena har emellertid inneburit en viss positionsförskjutning. Fortfarande kommer brukarperspektivet i skymundan inom utbildningen men den svåraste stötestenen är *det felvända perspektivet* på brukaren/klienten - att det nästan helt saknas ett språk för att beskriva *den mänskliga potentialen, människan och hennes möjligheter*.

När man granskar kursens måldokument och i synnerhet uppsatsen "Brukaren och socialarbetarutbildningen" finner man en ambivalens och tvehågsenhet när det gäller Mobiliseringskursen förhållande till utbildningen i övrigt. Grundtemat är den kritiska inställningen till utbildningen - kursen har utformats utifrån ett tydligt artikulerat kritiskt perspektiv. I vissa textavsnitt är kritiken formulerad som att socionomutbildningen saknar inslag där man uppmärksammar brukarnas rättmätiga krav på inflytande, att man försummar att på olika sätt samverka med brukarorganisationer när man planlägger utbildningen, fastställer kursplaner och så vidare. Alltså: man beskriver socionomutbildningen som en utbildning med viktiga "luckor" - kursen är ett sätt att göra denna brist mindre besvärande.

Men kursen motiveras också av projektledarna/lärarna på ett mer aggressivt sätt. Kursen är ett sätt att *söka dekonstruera det tänkande* som ligger bakom socionomutbildningen. I uppsatsen ställer de frågan:

"... om det inte är dags att skifta normaliseringshorisont i socionomutbildningen? Vi anser att brukarna inte enbart kan anpassas till professionella lösningar, utan att deras erfarenheter och kunskaper är viktiga resurser både för utbildningen och för professionellt socialt arbete." (Denvall, Heule & Kristiansen, 2007, sidan 290)

Mobiliseringskursen tankefigurer

”... det finns konflikter mellan brukarnas behov och hur de sociala verksamheterna är organiserade” skriver man i uppsatsen (Denvall, Heule & Kristiansen, 2007, sidan 289) Man tillägger att brukarnas livserfarenheter och kulturella bakgrunder kan stå ”miltals” från de professionellas egna sociala sammanhang. Det är alltså *ett professionskritiskt perspektiv* som är en utgångspunkt för diskussionen; däremot diskuteras knappast den alternativa uppfattningen att *det sociala arbetet i allt högre grad låses fast av politiska riktlinjer* som försnävar socialarbetarnas möjligheter att öppna sig för och ”gå in i” samarbete med brukarna/klienterna.

I huvudsak är det sociala arbetet formerat som *myndighetsutövning i ett hierarkiskt system*: Det stora steget är mellan socialarbetaren och klienten; detta avstånd upprätthålles och bestäms av hierarkiseringen av de professionella positionerna och av den närgångna politiska styrningen av det sociala arbetet. Det finns en formel när det gäller avgränsningen mellan socialarbetarnas insatser och politikernas verksamhet som innebär att de professionella aktörerna arbetar med de konkreta uppgifterna, medan politikerna engagerar sig för de ”övergripande” frågorna. Detta är emellertid en mystifikation - de så kallade övergripande insatserna griper in i den konkreta handläggningen på ett mycket påtagligt sätt. De politiska riktlinjerna anger ”vad som får göras”, men också i väsentlig grad ”hur man får göra”.

Arbetsmetoderna under Mobiliseringskursen har i en rad avseenden utformats för att vara en antites till ett hierarkiskt och fastlåst relationsförhållande (vilket man hävdar generellt utmärker det sociala arbetet) - dels mellan socionomstudenterna och uppdragsstudenterna och dels mellan lärargruppen och studenterna. De viktiga utbildningsmomenten ”projektplanering” och ”framtidswerkstad” har varit öppna arenor för studenterna att beträda - samarbetet mellan studentgrupperna resulterade i oförutsägbara problemval och problemlösningar och de pedagogiska processerna under kursen var endast i begränsad utsträckning förkodade av lärargruppen.

Mobiliseringskursen ingår emellertid i utbildningsplanen för socionomprogrammet, och detta innebär att det finns fastlagda anspråk på studenternas prestationer, kursens omfattning, kurslitteratur och så vidare. Innebär dessa externa omständigheter en insnävning av ”den pedagogiska friheten” så att kursens målsättningar måste reduceras och ”beskedliggöras”? Det är svårt att besvara denna fråga. Det är fullt tänkbart att uppgiften att finna strategier för innovativa sociala insatser - vilket är den pedagogiska ambitionen för exempelvis kursmomentet projektplanering - blir meningsfull först när man realistiskt beaktar de externa förutsättningarna för arbetet. Men ett meningssammanhang som förutsätter ett ianspråktagande av de erfarenheter och livserfarenheter som finns i *hela* studentgruppen.

Vid granskningen av studenternas kursvärdering framstår detta som kursens mycket viktiga lärdom, och detta är en bedömning som gäller för både de socionomstuderande och för uppdragsstudenterna. Studenterna i de båda grupperna framhåller det viktiga erfarenhetskaptal som blir tillgängligt när man upphör att krympa sina respektive världsbilder genom att tillämpa negativa kategoriseringar av ”socialarbetaren” respektive ”klienten”. Här gäller det alltså att undanröja ett hinder för förståelsen av ”den Andra”. För att få del av och att kunna ta i anspråk dessa

erfarenheter måste de få komma till uttryck! Detta är inte ett banalt påpekande. Det var en pedagogiskt mycket grannliga uppgift att skapa denna möjlighet inom ramen för Mobiliseringskursen. I uppsatsen "Brukaren och socialarbetarutbildningen" skriver man rätt lakoniskt: "Under kursens två första veckor ges till samtliga studenter tillfälle att dela med sig av sina livserfarenheter både genom grupparbeten och genom föredrag" (Denvall, Heule & Kristiansen, 2007, sidan 299). I kursvärderingen möter man många exempel på hur viktigt det var för uppdragsstudenterna att uppleva att deras erfarenheter var en tillgång; dessutom beskriver flera uppdragsstudenter att möjligheten att få framträda inför "klassen" med sin berättelse var en omskakande, men likväl mycket positiv händelse.

För socionomstudenterna är denna händelse mindre dramatisk; den karakteriseras mer av att de berättar om vikten att "få ta del av de andras berättelser" än av "få dela med sig av den egna berättelsen". En del av socionomstudenterna provoceras emellertid av att uppdragsstudenterna får ta "för stor plats", och att i de fall uppdragsstudenternas berättelser också är kritiska mot det sociala arbetet så erbjuder man endast ringa motstånd (sannolikt av rädsla att falla in i mönstret av distansering).

Diskussionen här ovan har markerat att det icke-hierarkiska förhållningssättet mellan lärare och studenter och mellan de båda studentgrupperna i själva verket är en förutsättning för att studenternas livserfarenheter skall få ett utrymme under kursen och att dessa kunskaper skall få betydelse när det gäller att lösa de uppgifter som är de viktiga kurskraven.⁹ Så här sammanfattar man i uppsatsen "Brukaren och socialarbetarutbildningen" den medvetna avsikten att genom "det pedagogiska upplägget" tydliggöra ett ifrågasättande av den sociala praktiken:

"Kursen erbjuder en möjlighet till att skapa nya mötesplatser för forskning, fält, brukare och studenter. Genom den närkontakt som kursen erbjuder mellan personer som upplevt diskriminering och utanförskap och blivande professionella, uppstår såväl oväntade möten som nya möjligheter. Kursen innebär en kritisk dekonstruktion av det sociala arbetet" (Denvall, Heule & Kristiansen, 2007, sidan 299).

Strukturell nivå och individriktning

"Trots att mycket tyder på att marginalisering och strukturella orsaker till sociala problem har ökat under senare decennier pekar flera forskare på att de sociala insatserna har blivit mer individriktade..." (Denvall, Heule & Kristiansen, 2007, sidan 289)

Mobiliseringskursen är alltså en medveten antites till utvecklingen - den antagna utvecklingen måste det tillfogas - mot ett allt mer individriktat socialt arbete. Denna

⁹ Det är intressant att erinra om en "gammal" avhandling i socialt arbete, Håkan Larsson & Stefan Morén (1985): "Organisationens mänskliga insida", Umeå universitet. I denna empiriska studie analyserade författarna diskursen inom en relativt stor socialförvaltning; man fann att sättet att tala om klienten i hög grad var bestämd av den hierarkiska strukturen inom förvaltningen. Organisationens "mellanchefer" gav socialarbetarna ett starkt stöd när det gällde att upprätthålla en symbolisk och reell distans till klienterna: "Gå inte för nära!"

utgångspunkt är långt ifrån självklar. Ett tungt argument är att även en ansats för strukturella insatser när det gäller segregation i bostadsområden, möjligheter för skolan att ge särskilt stöd för elever med olika slags inlärningssvårigheter, åtgärder mot diskriminering på arbetsmarknaden och så vidare knappast ”kommer åt” de verkliga strukturella betingelserna som är å ena sidan makroekonomiska skeenden och villkor och å andra sidan politiska beslut långt från den lokala arenan.

Men det är knappast denna diskussion man vill föra då man beskriver förutsättningarna för Mobiliseringskursen. Det man avser med inriktningen av kursen på strukturella problem är en teoretisk positionering, en tankegång där man hävdar att socionomprogrammet generellt sett är uppbyggt kring *en negativ dialektik*. En stor del av det professionella kunnandet är inriktat på att ge de blivande socialarbetarna kompetens för det individinriktade sociala arbetet, men denna kompetens skall man uppnå genom att ”avindividualisera” det professionella fältet - de sociala insatserna skall bestå av ”metoder” där det individuella inslaget är eller bör vara starkt reducerat. Denna *reduktion* gäller socialarbetaren som professionell aktör; behärskar hon metoden väl har hennes roll som person och hennes engagemang och inlevelse en underordnad betydelse. Reduktionen gäller också klienten - när väl klienten är diagnostiserad och hänförd till en given ”problemkategori” så är - teoretiskt sett - metoden tillämpbar oavsett personens/klientens individuella särart i övrigt.

Gentemot denna negativa dialektik bygger kursen Mobiliseringskursen på ett försök att utveckla *en positiv dialektik*. Man vill undgå den individbestämda och negativa kategoriseringen av klienten som person, samtidigt som man vill angripa ”problemen” på de *strukturella nivåer* där individen/klienten positionerats i ett underläge. Den avgörande förutsättningen för att en sådan insats skall bli framgångsrik är att *individens* engagemang och resurser mobiliseras.

Det som här betecknas som den positiva dialektiken innebär alltså *ett nytt individperspektiv*. Man distanserar sig från uppfattningen om klienten som problembärare och den professionella aktören som problemlösare. Man närmar sig i stället ett synsätt där individen uppfattas som - via sina livserfarenheter - en människa med kunskaper vilka har en särskild betydelse då man arbetar med de strukturella problemen. Det har varit kursens pedagogiska uppgift att medverka till att dessa kunskaper blir *faktiska resurser* i arbetet. Detta innebär i sin tur en förändring på individnivå och denna förändring manifesteras i självförståelsen ”jag är en människa som har kunskaper och engagemang och kraft att bidra till att uppnå de mål vi har definierat tillsammans”.

Mobiliseringskursen har alltså som målsättning en förändring på individuell nivå. Denna förändring innebär emellertid inte avsikten att de professionella medarbetarna - ”vi” - skall lösa ”deras” - klienternas - problem. Kursens tema och dess pedagogiska uppläggning skall i stället inriktas på att uppdragsstudenterna definierar sig själva som deltagare i besittning av nödvändiga kunskaper och erfarenheter för att lösa de uppgifter som föreläggs studenterna - uppdragsstudenterna och de blivande socionomerna - under kursen.

Det jag här försökt beskriva - den positiva dialektiken mellan *problemens positionering på strukturell nivå och resurserna för problemlösningen på individuell*

nivå - är den teoretiska kärnan i begreppet *empowerment*. Jag menar att kursens uppläggning och genomförande har givit möjlighet att på ett mer precist sätt beskriva de processer som ingår i och konstituerar "empowerment"; lägg därtill den empiriska prövningen av giltigheten av de normativa aspekterna av empowermentbegreppet som genomförts bland annat via studenternas kursutvärderingar.

En förändrad subjektposition

I ett avsnitt i uppsatsen "Brukaren och socialarbetarutbildningen" - "Kategoriseringsparadoxen" (Denvall, Heule & Kristiansen, 2007), söker de ansvariga lärarna ge teoretiska ord till de dynamiska pedagogiska processer som iscensätts under kursen. Med kategoriseringsparadoxen avses kursens målsättning att provocera de förkodade kategorierna som gäller för studenterna - socionomstuderande och uppdragsstudenter (med en rad underkategorier) - samtidigt som dessa kategorier är notoriskt närvarande i varje pedagogiskt arbetsmoment. *Det paradoxala var att man under kursen hade att arbeta med att söka överskrida en gräns samtidigt som man på ett diskursivt plan ständigt framhåller dess existens.*

Jag tror att många försök att inom socionomutbildningen diskutera den potential som finns i brukarmedverkan och i ett förändrat klientperspektiv strandar på att möjligheterna till förändring stannar vid en retorik, ett "diskursivt utkast". *Ambitionen i kursen var att gå ett steg vidare, att åstadkomma en förändring av den relationella ordning som skapar och fasthåller individen i sin subjektposition, befäster hans/hennes bild av sig själv i förhållande till den Andre, till världen.*

I kapitel fyra har jag beskrivit studenternas beskrivningar av de viktigaste lärdomarna under kursen och särskilt granskat de utsagor som berör personens upplevelse av "den Andre" och "mötet med sig själv" - den komplicerade upplevelse/erfarenhet/kognitiva gestalt jag betecknar med begreppet "subjektposition".

Resultaten när det gällde *förändringar av subjektpositionen* bedömdes utifrån de kvalitativa svaren på de öppna frågorna i kursutvärderingen. Jag kunde konstatera *en påtaglig skillnad i enkätsvaren beträffande socionomstudenternas och uppdragsstudenternas svar*. Den mest markerade skillnaden var att socionomstudenterna gav mycket fler och utförligare artikulera svar än uppdragsstudenterna. Flera uppdragsstudenter har valt att överhuvud inte besvara frågorna - hur skall man förklara denna "tystnad"? En tolkning är naturligtvis att uppdragsstudenterna inte anser att kursen betytt särskilt mycket på ett "personligt plan". Denna uttydning går emellertid dåligt ihop med det mycket positiva sätt på vilket de allra flesta studenterna i uppdragsgruppen har bedömt kursen. Det kan emellertid vara svårt att beskriva ett inre händelseförlopp, även om - eller kanske just därför - detta är ett dramatiskt skeende. Ett tidigare redovisat citat uttrycker en stark upplevelse, men också svårigheten att berätta om den: "Tack för denna kurs. Den betyder mycket för mej, troligtvis mer än ni anar. Tack!"

En annan mycket tydlig iakttagelse utifrån de kvalitativa svaren är *den stora individuella variationen* i studenternas svar. Det gemensamma är en starkt positiv

upplevelse men upplevelsens karaktär skiljer sig i flera avseenden. Jag har beskrivit dessa skillnader så att individens subjektpositioner förändras på olika sätt, alltså individens signifikanta relationer till omvärlden och individens sätt att förstå sig själv i relation till denna omvärld.

En förändring av individens subjektposition förutsätter en förändrad uppfattning om den systemvärld av relationer där individen ingår. Kursens paradox är emellertid denna. Deltagarna i de båda grupperna har klart olika erfarenhetsbakgrunder; socionomstudenterna är inne på slutvarvet av sin utbildning och kursen är en av de många kurser som ger erforderliga poäng för att utbildningen skall kunna slutföras. Uppdragsstudenternas har kommit till kursen via sina respektive brukarorganisationer och många av dem har tidigare inte satt sin fot på ett universitet. Att med dessa olika erfarenheter hamna i en situation där de förväntas ”träda ur sina kategorier för att bilda nya grupperingar och att finna gemenskap utöver de ursprungliga kategoriseringarna” - att träda in i en situation där likhet och gemenskap och samarbete är de viktiga temana - är en upplevelse som kan vara mycket olikartad (!) beroende på personernas olika utgångspunkter.

Kursen var en starkt positiv överraskning för många socionomstuderande och en av de viktigaste positiva omständigheterna var mötet och samarbetet med uppdragsstudenterna - och insikten om värdet av deras livserfarenheter. ”Att förstå de ANDRA på ett bättre och mindre fördomsfullt sätt”; så kan man beskriva den viktiga händelsen för socionomstudenternas del. Den förändrade subjektpositionen för många socionomstuderandes del är alltså den förändrade uppfattningen om uppdragsstudenterna - man ser dem inte i första hand som klienter med problem, men som samarbetspartners och resurspersoner. Relationen till de ANDRA är därmed förändrad på ett avgörande sätt. Endast få socionomstuderande uppger emellertid att de ser sig själva på ett nytt sätt - deras självförståelse är orubbad och intakt.

Tolkningen av uppdragsstudenternas svar erbjuder vanskligheter eftersom det kvalitativa materialet är så ofullständigt. En tentativ interpretation är emellertid att kursen för deras del har inneburit en ”spegelvänd process” i jämförelse med socionomstudenternas lärdomar av kursen: för uppdragsstudenterna innebär kursen ett nytt sätt att förstå sig själv kärnan i en förändrad subjektposition - medan uppfattningen om de ANDRA, om socionomstudenterna, inte märkbart förändrats. Den negativa uppfattningen om socialarbetare som uppdragsstudenterna tidigare deklarerat har bestått i en kritisk inställning till socialtjänstens organisation och myndighetsutövning. Under kursen möter man (de blivande) socialarbetarna ”befriade” från sin myndighetsroll och i ett positivt sammanhang och man upplever samarbetet med dem som en givande upplevelse.

”Flera av studenterna från brukarorganisationerna pekar på den personliga kick det kan innebära för självförtroendet att fullgöra en universitetskurs” skrev de ansvariga lärarna i rapporten “Brukaren och socialarbetarutbildningen (Denvall, Heule & Kristiansen, 2007, sidan 300-301). Det är en riktig iakttagelse och i detta avseende har naturligtvis kursen en annan innebörd för dessa studenter än för socionomstudenterna.

Om resonemangen här ovan är giltiga, så är slutsatsen att deltagandet i kursen för både socionomstudenter och uppdragsstudenter har inneburit viktiga konsekvenser när det gäller deras respektive subjektpositioner. Men dessa dynamiska förändringar har olika karaktär för de båda studentgrupperna, det är fråga om ”spegelvända processer”. För socionomstudenternas del har kursen inneburit en möjlighet att förstå “den Andre” på ett nytt sätt och för uppdragsstudenterna är den nya möjligheten att uppfatta och förstå sig själv i ett nytt ljus. Dessa olika omtolkningar inträffar emellertid under en gemensam förutsättning: *upptäckten av uppdragsstudenternas/brukarnas möjligheter och resurser och kunskaper.*

För uppdragsstudenterna är inte enbart mötet med lärare och socionomstudenter av betydelse - möjligheten att få genomföra en kurs på universitetsnivå har i sig haft en stor betydelse för uppdragsstudenterna.

Ett fåtal studenter uppger att kursen inneburit att man förändrat sin självuppfattning *och* sin uppfattning av de Andra därhän att likheten och inte åtskillnaden är den nya subjektpositionens grundläggande tema. I detta fall kan man hävda att den förändrade subjektpositionen inneburit ett definitivt skifte av normaliseringshorisont. *Åtskillnaden mellan “Vi” och “Dom” har inte endast mildrats men upphävts.*

Man kan säga att det är märkligt att så djupgående processer över huvud taget är möjliga - om än endast i ett relativt fåtal fall - under Mobiliseringskursen. Och omvänt: det är troligt att sådana erfarenheter av deltagandet i kursen skulle ha inträffat i högre utsträckning, om studenterna i de respektive grupperna haft en mer likartad köns- och åldersfördelning. Att söka åstadkomma detta kan vara en angelägen uppgift inför genomförandet av kommande utbildningar.

Ett ”evigt” problem för socionomutbildningens del kan uppfattas på ett nytt sätt

Vad är det att vara socionomstuderande? Vad innebär det för ”personen” att tillägna sig ett ”professionellt förhållningssätt”? Vilka förskjutningar av studentens grundläggande värderingar äger rum under och till följd av utbildningen? Går dessa förändringar i en önskvärd inriktning - och vem bestämmer vad som är ”önskvärt”? Tusen frågor kan radas upp - det är ett faktum att kunskapen om utbildningens resultat både beträffande utveckling av en professionalitet och vad avser studentens personliga utveckling är mycket outvecklad även hos erfarna lärare inom socionomprogrammen.

Det ”borde” inträffa mycket viktiga händelser för studenternas del - de konfronteras med mänskliga livssituationer som är dramatiskt olika deras egna och de förmodas kunna tillägna sig förmågan att medverka till positiva förändringar av dessa situationer för klienternas del. I utbildningen ingår moment som innebär direkta klientkontakter och man har tillgång till en erfaren handledare med vilken man kan kritiskt reflektera över de möten med klienterna man varit med om.

Men socionomprogrammet innebär knappast en förändring när det gäller *studentens subjektposition* i förhållande till de tidigare inläringssammanhang där hon/han deltagit. Man är fortfarande “elev” även om man nu kallas “student”; man är elev i den bemärkelsen att man skall *lära* och man skall *tillägna sig* den kunskaps-

materia som kursplanerna föreskriver och som lärarna *förmedlar*. Tillägandet skall ske på ett kritiskt och reflekterande sätt, men denna attityd till inläringen avser i huvudsak den kognitiva giltigheten hos de kunskaper som förmedlas.

När det gäller socionomutbildningen så finns det också avsikter och ambitioner som innebär att utbildningen också skall innebära möjligheter för studenten att "utvecklas personligt", att "mogna", att ernå en "fördjupad människosyn" och så vidare. Inom socionomprogrammen har man till och med gått så långt att det ingått mer eller mindre terapilikhande moment för att uppnå en önskvärd utveckling för studenternas del - försök som övergivits eftersom de processer som iscensattes var svåra att kontrollera och till följd av att hela projektet innehöll etiska dilemman.

Man har, och kanske i viss mån med rätta, fäst sina förhoppningar på utbildningens personlighetsutvecklande innebörd till "det som händer i praktiken" och till de rollspel och frekventa gruppdiskussioner där studenterna får pröva och möta andra perspektiv för att förstå världen än de egna.

Mobiliseringskursen bygger på en teori om förändringens förutsättning som är annorlunda den "klassiska inlärningsmodellen". Kursen innebär en förändring av *den pedagogiska arenans struktur* - två kategorier av studenter intar subjektpositioner som skiljer sig från a) utgångspunkterna "socionomstuderande" respektive "klient" eller "f.d. klient" och b) där den pedagogiska arenans struktur innebär en förändring av de respektive studenternas relation till "den Andre".

De antaganden om förändringens möjlighet som är relaterade till begreppet "empowerment" har beröringspunkter med diskussionen här ovan om den pedagogiska arenans struktur. Jag har här fäst uppmärksamheten på möjligheten och önskvärdheten av att diskutera "socionomutbildningens resultat" på ett nytt sätt och i det sista kapitlet i denna rapport skall jag föra resonemanget några steg vidare.

DEL III SAMTALSFRAGMENT

6. Lärarröster

I samband med att den kollegiala granskningen har ett antal gruppsamtal genomförts. Detta har skett vid två tillfällen; i april 2008 då en grupp socionomstudenter och en grupp uppdragsstuderande samtalade med varandra (inom de respektive grupperna) och i slutet av september 2008 då fyra lärare vid institutionen för socialt arbete i Lund kom till tals och därefter återigen en grupp av socionomstuderande.

Samtalen bandades och i ett par fall har de skrivits ut ordagrant. Diskussionerna i dessa grupper har - trots att de ofta bjöd på nya och intressanta synpunkter - mer använts för att öppna blicken hos intervjuaren inför det pedagogiska händelseförloppet under kurserna. Det var viktigt inför skrivningen av rapporten att få en tidig inblick i hur "det talas om" kursen i de olika grupperna, lärare och studenter. Dessa röster är knappast representativa, men de citerade avsnitten har ändå sitt intresse genom att *de visar något av det som faktiskt sägs* om kursen. I den följande texten innebär symbolerna L1, L2 och så vidare olika lärare vid institutionen för socialt arbete, I anger intervjuarens inlägg.

"Det måste jag säga..."

L 1: "Det måste jag säga att det de gjort är mycket imponerande, det är en besjälad insats som naturligtvis på många sätt har inneburit att man övervunnit motstånd av olika slag... alltså imponerande som ren arbetsinsats också... det är ju så att de har haft en stark övertygelse som drivit dem..."

L 2: "Det har ju inte alltid varit lätt heller, precis som Du sa... vi har ju försökt att argumentera i institutionsstyrelsen och att ge allt stöd som vi kunde förmå, men..."

L 1: "Ja det är ju många hinder som måste övervinnas och ett sådant var... det kan tyckas märkligt, det var kårens representanter i styrelsen... de hade principiella invändningar mot att uppdragsstudenter skulle släppas in i utbildningen, ja man har övergivit det motståndet nu men alltså bara som ett exempel... jag tror att man hela tiden egentligen varit positiv, och det är ju så att man på institutionen är stolt över att det här... kursen har kunnat genomföras, men det var ju många hinder som måste övervinnas och det kan säkert finnas sådana svårigheter kvar!"

L 3: "Jag betraktar mig som i viss mån som utomstående och jag har svårt att förstå hur man inom mitt ämnesområde skall kunna göra något liknande... men jag tycker också att det här är mycket intressant och nu har man väl från institutionsstyrelsens sida beslutat att kursen skall fortsätta, den skall ges på vårterminen och det tycker jag är mycket bra..."

L 4: "Men det finns kanske en risk för... ja det är mest en fråga... om en sådan här kurs, den är ju väldigt intressant, men att det kan bli något kringskuret, alltså "hit men

inte längre"... och jag vet inte om man från projektets sida har varit lika bra på att /ohörbart/ för oss andra..."

L 1: "Det är ju så med allting... det finns en risk att även det spektakulära drunknar i det ständiga flödet av uppgifter, administrativa rutiner och ålägganden, alla pedagogiska insatser som måste genomföras... egentligen är ju utrymmet för innovationer mycket begränsat!"

L 2: "Ja, men jag uppfattar ändå att svårigheterna mest har legat på det formella planet! "Kan man göra så här?" och "vilka övertramp gör vi om vi kör den här kursen?", "vad tillåter reglerna?" Det har varit många frågor... här har väl fakulteten spelat en viktig roll och /namn/ har naturligtvis haft en avgörande betydelse i sammanhanget. Jag vet inte hur det gått om inte han hade stått på vår sida!"

L 4: "Du sa att det inte skulle gå att genomföra ett sådant här experiment eller projekt om man kalla det så inom ditt område... men frågan är om det är önskvärt med den typen av erfarenhetsöverföring som man i allmänhet talar om när man diskuterar möjligheten att implementera. Kursens uppläggning med de här kategorierna av studenter, javisst... men kursens idé var ju inte bara det upplägget utan kursens innehåll stämde överens med uppslaget att bjuda in uppdragsstudenterna... eller hur? Det kanske skall vara som det är nu, en valbar kurs av stort intresse min inte mer... eller?"

L 2: "Finns det andra sätt att få ett sådant här initiativ att genomsyra...?"

I : Man skulle kunna tänka sig ett annat tillvägagångssätt än att gå in i alla kursplaner... till exempel att andra lärare än de som nu genomfört kursen i flera år, att andra lärare går in i kursen!"

L 2: "Det är inte bara att gå in i kursen. Jag vet nog ingen kurs där man varit så förberedd och där det har varit en så genomtänkt uppläggning."

L 1: "Nej men annars... absolut! Det är inte bara tänkbart utan också önskvärt!"

L 2: "Men skulle någon vilja? Och hur skulle de som nu gör kursen uppfatta ett sådant förslag?"

L 1: "Nej, men jag ser det hela principiellt... naturligtvis är också ett sådant här uppslag förenat med inte minst praktiska svårigheter, sådana som du pekar på..."

I: "Jag uppfattar summa summarum en starkt positiv grundton i den diskussion ni för, alltså positiv till kursen... har jag fattat saken rätt?"

L 1: "Absolut! De som genomfört detta projekt förtjänar en mycket stor eloge och jag hoppas att andra socionomprogram skall följa efter..."

Kommentar

Diskussionen mellan de fyra lärarna fortsatte en god stund under vilken tid de motiverade sina ståndpunkter. Det fanns en enighet i gruppen av lärare om att kursen var ett viktigt pedagogiskt inslag i utbildningen och att man genom kursens upplägg och innehåll på ett radikalt sätt tillfört utbildningen nya paradigmatiska synsätt. Studenternas av erfarenheter burna övertygelse uttrycker samma uppfattning och därmed skulle man kunna göra ett pedagogiskt bokslut som sammanfattningsvis är mycket positivt.

Analysen av studenternas upplevelser av kursen ger upphov till intressanta tolkningar av studenternas positiva bedömningar; resonemangen kring begreppet "subjektposition" och så vidare söker förklara de skilda betydelser som socionomstudenterna och uppdragsstudenterna tilldelar kursen. Lärarnas positiva beskrivning av Mobiliseringskursen är också försedd med en ofta utsagd reservation. Man är inte alls övertygad om att erfarenheten från kursen kan överföras "utan vidare" till andra kurser inom utbildningen - kanske inte heller övertygade om att en sådan "spridning" är önskvärd. Det kan över huvud vara en väsentlig kvalitet att man i och med kursen introducerar ett dialektiskt förhållande mellan kursens dominerande perspektiv - brukarperspektivet - och övriga utbildningsmoments tonvikt på olika professionella förhållningssätt och rationaliteter (och där brukarperspektivet inte alls eller endast i någon mån är uttalat).

Mobiliseringskursen innehåll och kursens pedagogiska uppläggning är uppbyggt som en konsekvent helhet och man kan inte "bryta ut" något moment eller perspektiv utan att mycket av kursens unika kvaliteter går förlorade!

Man kan tänka sig att formera andra kursavsnitt med brukarperspektivet som ett centralt tema, men då måste man "tänka från början" under hänsynstagande till syftet och lärandemål för dessa respektive kursmoment. Man kan inte på något enkelt sätt "lyfta ut" avsnitt eller perspektivseende från Mobiliseringskursen för återvinning inom ramen för andra utbildningsmoment!

7. Studentröster

S1: "Jag valde kursen eftersom den hade ordet "social mobilisering" som rubrik. Jag tänkte att "det här är en kurs som inte bara handlar om nåt inom universitetet, men vi kommer att gå utanför universitetet och ha kontakter utanför för att kunna mobilisera. Jag gillade den tanken..."

S2: "Jo, och jag tyckte när C presenterade kursen, att det verkade vara spännande, att det var ett helt nytt sätt att lära sig. Och mycket där här att man fick jobba tillsammans med personer från olika organisationer... det var en variation i jämförelse med vad man var van vid så det tyckte jag verkade jättespännande..."

S3: "Jag valde kursen för entreprenörsaspekten. Jag tycker att det är någonting som vi inte alls har fått ta del av tidigare under utbildningen. Och sedan det ni har sagt, kontakten med brukare är någonting jag har saknat!"

S4: "Ja, jag valde också på grund av den här entreprenörsaspekten och jag gillar nytänkande och innovationer. Jag tyckte det lät spännande och det var det som drog mig hitåt."

I: "Ni hade hört talas om kursen innan ni ställdes inför valet...?"

S1: "Jag visste om den därför att det var andra som gått kursen som hade pratat om den. Och de hade sagt att 'det här är den bästa kursen på socionomutbildningen!'. De var väldigt positivt inställda."

I: "Vilka kurser måste ni välja bort?"

S2: "Familjebehandling. Det var väl i stort den populäraste kursen."

S1 "Barn och unga fanns med också!"

S2: "Äldrevård" fanns också eller hur?"

S1: "Mest familjekurser efter vad jag förstod. Ganska mycket föreläsningar, väldigt många egentligen. Jättebra föreläsningar tror jag, men ändå... föreläsningar. Det finns ju andra sätt att lära sig på och kommunicera."

I: "Den här kursen hade väl två huvudsakliga syften. Det första är ju själva ämnesinnehållet - social mobilisering och detta med entreprenörskap. Det andra det pedagogiska syftet att socionomstudenter går tillsammans med uppdragsstudenterna. Det vore intressant att få höra vad ni säger om det pedagogiska syftet, mötet med studenter med - grovt sett - andra livserfarenheter. Förstärkte den uppläggnings av kursen kursens innehåll eller konkurrerade detta med kunskapskravet? Hade kursen kunnat vara effektivare om den bara riktat sig till socionomstudenterna?"

S3: "Spontant - det var mycket bra att vi hade olika studentkategorier."

S2: ”Ja, det gjorde kursen mycket mer levande och verklig på något sätt. Man fick så oerhört mycket kunskap som man inte skulle kunna få på något annat sätt!”

I: ”Hur då menar du?”

S2: ”Den kunskap vi fick av uppdragsstudenterna. Det är så menar jag hela utbildningen skulle vara upplagd, att man hela tiden arbetar tillsammans med människor som man kommer att arbeta med i framtiden! Det är en nödvändighet menar jag!”

S4: ”Instämmer! Ja, jag tycker att uppläggningsen av kursen ledde till en härlig dynamik. Vi gjorde till exempel ganska mycket grupparbeten. Jag tycker att grupparbeten med bara socionomstudenter innebär att man skall vara så effektiv och alla tänker ungefär likadant och man skall få det färdigt så snart som möjligt. Men nu - alltså det satte igång nya tankar hos mig själv, ja det blev något helt annorlunda tycker jag!”

S1: ”Jag tycker inte att kursen skulle kunna genomföras utan uppdragsstudenter. Men naturligtvis - jag tyckte att det kunde vara både jättekul och jättejobbigt att arbeta tillsammans med dem och det tror jag att också dom upplevde.”

I: ”Jobbigt - på vilket sätt?”

”S1: Konflikter... vi hade en del spännande konflikter i min arbetsgrupp och jag tror det handlade om hur man såg på erfarenheter och om hur man såg på kunskap och vem som ägde kunskapsanspråken och vem som ägde erfarenhetsanspråken. Det blev en uppdelning där! I alla fall i min grupp så blev det så att socionomstudenterna hävdade att de hade bättre koll på forskningsläget. Vi planerade mer, strukturerade upp arbetet liksom. Och då fick uppdragsstudenterna mer tömma sitt personliga bagage och det var både bra och dåligt, och jag tror att det var en del uppdragsstudenter som var trötta på att ha den rollen. Det får man inte glömma. När man blir ’alibit för verkligheten’ eller vad man skall säga.”

S2: ”Men de här konflikterna eller så kallade konflikterna... jag tror det absolut är sådant man måste utsätta sig för. Jag gissar att det är precis det som kommer att uppstå på arbetsplatserna, den här typen av konflikter eller den här typen av motsättningar. Det måste vi kunna hantera. Så kursen var ett ypperligt tillfälle att öva sig på det.”

I: ”Eftersom jag är knuten till ett annat socionomprogram så tänker jag: ’Vad innovativa dom är i Lund!’ Man kan känna avund för det man åstadkommit här. Men om jag vänder på det - om det är så viktigt, varför skall det vara en valbar kurs. Ska den inte vara obligatorisk?”

S3: ”Absolut!”

S2: ”Helt klart!”

I: "Men då tänker jag... det kan ju inte vara en slump att den inte är obligatorisk! Finns det något motstånd hos lärare och kanske också hos studenter trots den energi och kraft man lagt ner på att få kursen till stånd?"

S3: "Ja, jo... men jag hade i alla fall intrycket att det var svårt eller problematiskt att få in brukare i en sådan omfattning som krävs... men det är klart, jag tycker den här uppläggningsen borde vara obligatorisk, det borde vara en del av utbildningen, i varje fall i mindre skala... hur det nu skulle gå till!"

I: "Jag förstår de här praktiska svårigheterna! Men om jag får vara vidhäftande - har ni till exempel fört diskussioner, ja som vi gör nu, på institutionen eller i studentkollektivet - innebär kursen att det finns en pågående diskussion och kanske problematisering i utbildningen eller är det liksom stängda dörrar mellan olika kurser?"

S2: "Det är ganska sällan tal om det så kallade brukarperspektivet. Det blev ju liksom en aha-upplevelse! 'Oj, vad märkligt att det här inte kommit upp tidigare'. Och då undrar man förstås vad den här... ja, tystnaden beror på, varför man inte tagit till sig diskussionen..."

I: "Om man tänker... vad händer sedan... det är klart att ni inte kommer att glömma det här. Men på vilket sätt kommer det att påverka ert sätt att tänka om det sociala arbetet? Tror ni det kommer att få direkta, praktiska konsekvenser?"

S4: "Det är en svår fråga, det krävs mycket funderingar innan man kan svara på ett bra sätt. Det är så lätt att säga att, 'ja, det är klart att det kommer att påverka mig...'. Men det som kommer upp tänker jag, det är att man fått helt nya verktyg till att reflektera och hela tiden ifrågasätta de handlingar som man utför. Det tycker jag att kursen har givit på ett annat sätt än utbildningen i övrigt även om vi hela tiden uppmanas och uppmuntras att 'tänka kritiskt' så har det varit på ett annat sätt under kursen... det har inneburit ett väldigt ifrågasättande och väldigt... det har ibland kommit in nästan litet extrema perspektiv ibland..."

S3: "Ja, det har sagts tidigare... men själv känner jag att jag fått mycket nya erfarenheter, jag har sett saker som jag bara läst om tidigare. Akademiskt har jag fått en mycket mer konkret bild både vad det gäller problem och om hur människor handskas med dom framför allt. Och sedan rent konkret, så har jag tillsammans med några uppdragsstudenter och socionomstudenter kunnat gå vidare med de idéer vi fick under kursens gång för att påbörja ett litet projekt... så det kan bli något av det... så jag känner att det här med kursen det har varit en stor grej även om nu det här projektet inte kommer att funka. Den har verkligen inspirerat oss den här kursen. Den har både varit teoretiskt lärorik samtidigt som den har varit väldigt konkret, väldigt förankrad i personliga upplevelser. Det har varit ett heltäckande projekt!"

I: "Ni beskriver ju kursen på ett väldigt positivt sätt, jag menar inte okritiskt men... men kan man tänka sig att kursen också hotat övertygelser som man egentligen vill

behålla? Har kursen påfrestat uppfattning om vad det sociala arbetet är, hur var och en av er ser på hur det är att vara socialarbetare och...”

S1: ”Ja, jag kände att det blir svårt att arbeta inom socialtjänsten (skratt) efter den här kursen! Man sitter hela tiden och tänker på hur man skulle kunna göra det annorlunda, så det blir nog en svår anpassning (skratt). Men också därför att många av uppdragsstudenterna tog upp många negativa erfarenheter av socialtjänsten!”

S4: ”En helt annan sak! Jag tänkte på och vi pratade om det under kursen att det fanns olika slags ojämlikheter också inbyggda i den här kursen, det kanske fanns en risk för att uppdragsstudenterna kanske hamnade litet i kläm, rent akademiskt och så, att de hade svårt att ta till sig den akademiska diskursen. Samtidigt som dom ändå kommer in i kursen genom att berätta om djupt personliga saker... och det var inte alltid givet att dom kände att dom fick tillbaka lika mycket som dom gav. Jag vet inte men detta är en tanke som slagit mej! För oss är kursen ändå 'bara' en del av en utbildning medan dom kommer med djupt personliga saker... så jag var och är rädd för att dom kanske går härifrån och känner att dom har öppnat sig och berättat om hemska saker och sedan är det som om de inte får samma respons tillbaka.”

S2: ”Ja alltså över huvud taget... att det blir mer tomt för uppdragsstudenterna när kursen är slut. Dom har investerat mer av sitt liv, det är en större förändring i deras liv att gå in i kursen. Vi skulle ju ändå varit på någon kurs i vilket fall!”

S3: ”Det var faktiskt någon i klassen som hade pratat med uppdragsstudenterna efteråt och de hade tagit upp detta att det kändes väldigt konstigt att komma tillbaka till deras vanliga liv igen efter den här kursen. Det blir väldigt tomt. Det är ju positivt så... att de längtade tillbaka. Dom hade fått vara med om en gemenskap och fått göra saker som de tyckte var roliga och spännande. Men så tog det bara slut för dom.”

I: ”Jag vill ställa en mycket svår fråga. I alla fall har jag själv inget svar på den. Men... detta att vara professionell, särskilt då i möten, mänskliga möten och förändringsprocesser och så... alltså, själva professionaliteten bygger på ett annorlunda skap, 'jag är annorlunda än du som jag jobbar med'. Professionens förutsättning är egentligen att 'jag är inte som du' och att detta tema går igenom, men naturligtvis på ett mycket subtilt och kanske indirekt sätt hela utbildningen. Samtidigt så finns ju också motdiskursen 'vi är alla människor'... men att det som egentligen konstituerar det professionella, det är att jag kan beskriva och förstå dina problem, och kanske göra något åt dom... förutsättningen att det är den andra människan som har svårigheterna. Har kursen påverkat er uppfattning om - för att uttrycka det högtidligt - professionalitetens natur och förutsättningar, har kursen varit ett antagonistiskt budskap i förhållande till den rådande diskursen, ett budskap som inte får uttalas och skrivas in i kursplaner och så vidare, men att denna antagonism hela tiden funnits med som en jag vill inte säga dold men underförstådd avsikt. Vad säger ni om detta?”

S4: "Jag tänker om det här du säger om det professionella arbetet att vi kanske fått lära oss att vi är olika, men framför allt att vi fått lära oss att vi har olika uppgifter. Under kursen sattes vi i detta avseende i samma situation och det kanske inte är så revolutionärt egentligen men mycket lärorikt och på detta sätt bröt man i alla fall ner murarna litet grann."

I: "Uppfattade ni att ni satte er själva på spel i kursen?"

S4: "Ja, jag gjorde det. Det var länge sedan att jag fick 'jobba så mycket inåt'... också en känsla av provokation någonstans. Det kanske är revolutionärt, jag vet inte!"

S2: "Jag vet inte om det här med att 'jag är inte som du'... jag skulle vilja säga i stället att man kanske har någonting som inte andra har och de har något som inte jag besitter och om man då tillsammans... nu blev det här jätteflummigt... skapar någonting så kan det bli en dynamisk kraft, det var detta som hände i kursen!... Detta med att vara professionell, jag vet inte om jag skall använda det ordet om mig själv, men det bygger tycker jag inte på annorlundaskap men på att jag finns där för att kunna komplettera en annan människa som befinner sig i en annan situation i livet... som kanske inte har möjligheter att veta vad det finns för resurser att tillgå i samhället och den kunskapen kanske jag sitter inne med och kan bistå personen med."

I: "En fråga till slut: alltså jag tycker det att vara socialarbetare, det är att ta på sig en svår uppgift i livet! Det är ett jävligt svårt jobb! I den uppgiften kan man uppleva många nederlag och besvikelser men också en fascination... det är en fantastisk förmån att få träffa människor som är väldigt olika mej själv och som har helt andra livserfarenheter... har kursen väckt lust hos er, lust att vara socialarbetare eller känns jobbet ännu svårare än vad ni tidigare föreställt er?"

S2: "Nej jag tycker absolut att kursen väckt stor lust! Lärarna har gjort ett fantastiskt jobb, lärarnas insatser gör hur mycket som helst tycker jag. Det kunde säkert ha blivit en helt annan typ av kurs med andra lärare. Så jag har blivit inspirerad!"

S3: "Ja, jag håller verkligen med!"

S4: "Jag, också! Kursen har inspirerat jättemycket eftersom man får bevis på hur mycket de mänskliga mötena ger, mötena med olika människor. Under hela min utbildning har det varit så att det pendlat upp och ner 'vill jag verkligen jobba med det här?'. Men efter den här kursen 'Jo, verkligen!'. Jag ser fram mot att få börja jobba. Och sedan har kursen också givet litet större självförtroende... ja... så det har varit positivt!"

S2: "Kursen har givit mig mycket lust!"

Referenser

- Benner, Mats (red) (2005) *Innovationer. Dynamik och förnyelse i ekonomi och samhällsliv*. Lund: Studentlitteratur.
- Beresford, Peter (2002) 'User involvement in research and evaluation: Liberation or Regulation?', *Social Policy and Society*, vol. 1, no. 2, pp. 95 – 105.
- Berónius, Mats (1994) *Bidrag till de sociala undersökningarnas historia. Eller den vetenskapliga moralens genealogi*. Stehag: Symposion.
- Blomberg, Staffan (2004) *Specialiserad biståndshandläggning inom den kommunala äldreomsorgen Genomförandet av organisationsreform och dess praktik*. Lund: Lund dissertations in Social Work no 17.
- Cruikshank, Barbara (1999) *The Will to Empower. Democratic citizens and other subjects*. New York: Cornell University Press.
- Denvall, V. & Salonen, T. (2000) *Att bryta vanans makt. Framtidsverkstäder och det nya Sverige*. Studentlitteratur: Lund.
- Denvall, Verner, Heule, Cecilia & Kristiansen, Arne (2007) *Brukaren och socialarbetarutbildningen*. I Svensson, Kerstin (red) *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Evaluation of Social Work Degree Qualification in England Team (2008) *Evaluation of the New Social Work Degree Qualification in England*. Volume 1: Findings, London: King's College London, Social Care Workforce Research Unit.
- Forskningsrådet för Arbetsliv och Socialvetenskap/Högskoleverket (2003) *Socialt arbete. En nationell genomlysning av ämnet*. Stockholm: Högskoleverket, Högskoleverkets rapportserie 2003:16 R.
- Fox Piven, Francis & Richard A. Cloward (1971) *Regulating the poor: the functions of public welfare*. New York: Random House.
- Högskoleverket (2000) *Utvärdering av socionomutbildningar*. Stockholm: Högskoleverket, Högskoleverkets rapportserie 2000:6 R.
- Högskoleverket (2003) *Social omsorgsutbildning och socionomutbildning. En översyn*. Stockholm: Högskoleverket, Högskoleverkets rapportserie 2003:29 R.
- Larsson, Håkan & Morén, Stefan (1985) *Organisationens mänskliga insida*, Umeå: Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.
- Nilsson, Jan-Evert & Åke Uhlin (2002) *Regionala innovationssystem. En fördjupad kunskapsöversikt*. Stockholm: Vinnova 2002:3.
- Sackett, D.L., Rosenberg, W.M., Gray, J.A., Heynes, R.B. & Richardson, W.S. (1996) Evidence based medicine: what it is and what it isn't. *British Medical Journal*, 312, pp. 71-72.
- SCIE (2004) *Involving Service Users and Carers in Social Work Education*.

Social Work Education (2006) Social service users and social work education, vol 23, no 4.

Socialstyrelsen (2003) *Brukarmedverkan i socialtjänstens kunskapsutveckling*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2003b) *För en kunskapsbaserad socialtjänst. Redovisning av ett regeringsuppdrag åren 2001-2003*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Svensson, Kerstin (2007) (red) *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.